

"व्यवसायीक कृषि, पर्यटन र पूर्वाधार । बालमैत्री देवचुली, बस्न योग्य शहर ।"

देवचुली नगरपालिका

बालबालिकाको स्थिति पत्र २०७५

CHILD STATUS PAPER-2075

देवचुली नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

प्रगतिनगर, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

संस्करण : प्रथम, २०७५ आठण

सम्पादन सल्लाहकार

पूर्णकुमार श्रेष्ठ, नगरप्रमुख , देवचुली नगरपालिका
पार्वता तिवारी, नगरउपप्रमुख , देवचुली नगरपालिका
मानबहादुर खड्का प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, देवचुली नगरपालिका
ओमप्रसाद पाण्डे, शाखा अधिकृत, देवचुली नगरपालिका
श्रीभद्र पौडेल, लेखा अधिकृत, देवचुली नगरपालिका

लेखन तथा सम्पादन

मोतिप्रसाद रिजाल शाखा अधिकृत, शिक्षा शाखा प्रमुख
शिवप्रसाद पराजुली , स्वास्थ्य शाखा संयोजक
खिमानन्द भुसाल, बालमैत्री परामर्शदाता, देवचुली नगरपालिका
नारायणप्रसाद पौडेल बालमैत्री परामर्शदाता, देवचुली नगरपालिका
शर्मिला पौडेल बालमैत्री परामर्शदाता
विद्या पौडेल बालमैत्री सहजकर्ता

सम्पादन, विश्लेषण र लेखन सहयोग :

अविनाश पन्थी सूचना अधिकारी, देवचुली नगरपालिका
धुव आचार्य प्रमुख, वातावरण तथा सामाजिक शाखा, देनपा
अर्मान मिया अध्यक्ष, देवचुली नगरपालिका स्तरीय बाल सञ्जाल
सन्दीप्ती भट्ट उपाध्यक्ष, देवचुली नगरपालिका स्तरीय बाल सञ्जाल
आश्मा अर्याल सचिव , जिल्लास्तरीय बाल सञ्जाल
दिपक शर्मा महासचिव, जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल

सर्वाधिकार : देवचुली नगरपालिकाको कार्यालय, प्रगतिनगर, नवलपरासी ।

देवचुली नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
प्रगतिनगर, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)
गण्डकी प्रदेश, नेपाल ।

पत्र संख्या:
चलानी नं.:

मिति: २०७५/४/२०

हाम्रो भनाइ

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयद्वारा जारी बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति र बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ बमोजिम देवचुली नगरपालिकामा आ.व.२०७१/०७२ देखि बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्ब गरीएको छ । बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र अर्थपूर्ण बाल सहभागिताजस्ता बाल अधिकारका सवाललाई स्थानीय निकायको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रक्रिया र व्यवहारमा संस्थागत गर्ने शासकीय पद्धति नै बालमैत्री स्थानीय शासन हो । बालबालिकाको लागि संरक्षण, स्वतन्त्रता, समानता र न्याय सहितको सम्मानित जीवन बाँच्न आवश्यक आधारभूत अधिकारको सुनिश्चित भएको अवस्थालाई बालबालिकाले बालअधिकार पाएको अवस्था भन्न सकिन्छ । यिनै कुराहरूलाई ध्यानमा राखी बालबालिकाको अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै बालमैत्री स्थानीय शासनका लागि कार्यविधिमा उल्लेख भएका ३९ सूचकमा टेकेर नगरपालिकाले बालबालिकाको क्षेत्रमा विशेष लगानी गर्दै आएको छ ।

कार्यविधिमा उल्लेखित १६ वटा तहगत खुडकिला र ३९ सूचकहरू पुरा गर्ने क्षेत्रलाई बालमैत्री क्षेत्र घोषणा गर्न सकिने व्यवस्था अनुरूप “बालबालिकाको स्थिति पत्र को तर्जुमा र सार्वजनिकीकरण” गर्नुपर्ने भएकाले बालमैत्री उन्मुख यस नगरपालिकाले यथा संभव विवरण संकलन गरी यो “देवचुली नगरपालिकाको बालबालिकाको स्थिति पत्र-२०७५” प्रकाशन गरिएको छ ।

यस प्रकाशनले देवचुली नगरपालिकाभित्र रहेका बालबालिकाको बारेमा आवश्यक सूचना तथा तथ्यांक उपलब्ध गराई आगामी दिनमा नगरका बालबालिकाको लागि अपनाउनु पर्ने नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गर्न सबै सरकारी तथा गैरसरकारी निकायलाई सहयोग पुग्नेछ भन्ने हामीले बिश्वास लिएका छौं । साथै प्रकाशनमा भएका कमी कमजोरी औल्याई दिनु हुन र आगामी प्रकाशनका लागि सुझाव र सहयोग गरिदिनुहुन समेत सम्पूर्ण पाठकहरूमा अनुरोध गर्दछौं ।

यस पुस्तकको लेखन, सम्पादन तथा प्रकाशनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने र सूचना संकलन तथा सम्पादनमा सहयोग गर्नुहुने सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौं । प्रकाशनमा सूचना उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने सबै विषयगत शाखा /कार्यालय, संघ संस्थाहरू, नगर बाल संरक्षण तथा संवर्द्धन समिति, नगर स्तरीय बाल संजाल लगायत सम्पूर्णमा आभार ब्यक्त गर्दछौं ।

बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति
देवचुली नगरपालिका
प्रगतिनगर, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्तापूर्व)

विषय सूची

क्र.स.	शिर्षक	पेज
परिच्छेद-१ परिचय		१
१.१	देवचुली नगरपालिकाको चिनारी, ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा विशेषता	३
१.२	बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा	३
१.३	बालबालिकाको परिभाषा, बालअधिकार तथा बालमैत्री स्थानीय शासनको आवश्यकता	४
१.४	बालबालिका सम्बन्धी विद्यमान ऐन कानूनहरु	७
१.५	बालमैत्री स्थानीय शासनका अवसर एवं चुनौतीहरु	८
परिच्छेद-२ बालबालिकाको विद्यमान अवस्था		९
२.१	विभिन्न उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्या	११
२.२	बालश्रमको अवस्था	११
२.३	सडक बालबालिका	१२
२.४	बाल यौन शोषण र दुर्व्यवहारको अवस्था	१२
२.५	अपाङ्गता भएका बालबालिका	१२
२.६	बालबालिका सम्बन्धी घटनाहरु	१३
२.७	वालविवाहको अवस्था	१३
२.८	बालबालिका र एच.आइ.भी एड्स	१४
परिच्छेद-३ बालअधिकार र बालबालिकाको अवस्था		१५
३.१	बाँच्न पाउने अधिकार	१६
३.२	बाल संरक्षणको अधिकार	१८
३.३	बाल विकासको अधिकार	१९
३.४	बाल सहभागिताको अधिकार	२१
३.५	संस्थागत विकास	३०
परिच्छेद-४ बालबालिका सम्बन्धी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको अवस्था		३२
४.१	बालबालिकाको लागि स्थानीय विकास योजना	
४.२	बालबालिकाको लागि लगानी योजना	
४.३	योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन	
४.४	साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरुको भूमिका	
परिच्छेद-५ बालबालिका सम्बन्धी भएका कार्यहरुको उपलब्धी		
५.१	दिगो विकास लक्ष्य र बालबालिका	
५.२	बाल शिक्षा	
५.३	बाल स्वास्थ्य	
५.४	खानेपानी तथा सरसफाई	
५.५	बाल अपराध र बाल न्याय	
परिच्छेद-६ विविध		

परिच्छेद-१

परिचय

१.१. देवचुलीनगरपालिकाको चिनारी

(क) अवस्थिति

देवचुली नगरपालिका साविकका दिव्यपुरी, देवचुली, प्रगतिनगर गाविसलाई समावेश गरी नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्को मिति २०७१ वैशाख २५ को निर्णयानुसार घोषित नगरपालिका हो भने राज्यको पुनर्संरचना पश्चात २०७३ फागुन २७ गते स्थानीय तहको घोषणा हुँदा रजहर गाविस समेत समावेश भएको हो। ११२.७२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस नगरपालिकामा जम्मा १७ ओटा वडाहरू छन्।

यस नगरपालिकाको सिमानामा पूर्व तिर गैंडाकोट नगरपालिका, पश्चिम तिर कावासोती नगरपालिका र हुप्सेकोट गाउँपालिका उत्तरतर्फ बुलिङ्टार गाउँपालिका र दक्षिण तर्फ नारायणी नदी रहेको छ।

नवलपरासी जिल्लाको उत्तर पूर्वी भागमा अवस्थित देवचुली नगरपालिका समुन्द्री सतहबाट २०० मिटरको उचाइमा अवस्थित छ। यो नगरपालिका पृथ्वीको २७° ४२' देखि २७° ४७' उत्तरी अक्षांश र ८४° १०' देखि ८४° १३' पूर्वी देशान्तरमा रहेको छ।

(ख) हावापानी र भू-उपयोग

यस क्षेत्रमा समसितोष्ण प्रकारको मनसुनी हावापानी पाइन्छ। ग्रीष्मकालीन समयमा अत्यधिक गर्मी र हिउँदमा शितलहरी सम्म चल्ने हुँदा अत्यधिक जाडो हुन्छ। यहाँ ग्रीष्मकालमा तापक्रम ४५ डिग्री सेल्सियस र हिउँदमा न्यूनतम २ डिग्री सेल्सियस सम्म हुने गर्दछ। हिउँदमा नगन्य मात्रामा वर्षा भएपनि वर्षाको समयमा २०० मिलिलिटरसम्म वर्षा हुने गर्दछ।

यस नगरपालिकामा समथर र उर्वर जमीन छ। कृषि उत्पादनको दृष्टिकोणले हेर्ने हो भने यहाँको जमिनको अधिकांश भू-भाग समथर र उर्वर हुनाले कृषियोग्य छ।

(ग) ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा विशेषता

साविक प्रगतिनगरमा नेपालकै पहिलो खुल्ला दिसा मुक्त, पहिलो बालमैत्री, पहिलो बालक्लब दर्ता भएको लगायतका विशेषता सहित चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज संगै दक्षिण सिमाना जोडिएर पर्यटकीय सम्भावना बोक्दै पहाडी मार्गको प्रवेशद्वार समेत रहेको छ। त्यसैगरी, साविक दिव्यपुरीमा राष्ट्रिय अन्तर राष्ट्रिय पहिचान बोकेको सि.जी. इन्ड्रस्ट्रिज पार्क, सिजी शाश्वत धाम रहेको र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मनोरम दृश्य हेर्न सकिने केउरेनी पर्यटकीय क्षेत्र रहेको। साविक देवचुलीमा घुमाउरे पार्क, नवलपरासीको उच्च स्थान देवचुली डाँडा लगायतको पर्यटकीय क्षेत्र तथा स्रोत सम्पन्न छ भने साविक रजहर नेपालकै नमूनाको रूपमा विकसित हुँदै गरेको प्राकृतिक चिकित्सालय, पिप्रहर होमस्टे का साथै पर्याप्त सरकारी जमीन भएको।

(घ) देवचुली नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था

देवचुली नगरपालिकामा मुख्य आर्थिक आम्दानीको श्रोतमा कृषि तथा पशुपालन, व्यापार तथा उद्योग, नोकरी, बैदेशिक रोजगारी, ज्याला मजदुरी र अन्य रहेको छ। अन्नवाली, नगदेवाली र पशुपालनआदि यहाँको प्रमुख आर्थिक श्रोतहरू हुन्।

आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने जनसंख्याको विश्लेषणको लागि उमेर १५ वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मको जनसंख्यालाई आधार मान्दा भण्डै ६९% जनसंख्या आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति रहेको छ।

(ङ) देवचुली नगरपालिकाका बासिन्दाहरूको प्रमुख व्यवसाय तथा रोजगारी

कुल जनसंख्याको ६९% जनता उमेरको हिसाबले आर्थिक रूपले सक्रिय रहने स्थिति भएपनि भण्डै २.८९% बेरोजगार र विद्यार्थी २४.०४% छन् जो अपवाद बाहेक सामान्यतः आर्थिक रूपले अरु प्रति आश्रित छन्। पेशागत रूपले यहाँ ७४% कृषि पेशामा संलग्न रहेका छन् भने व्यापार मा ४%, सरकारी सेवामा २%, बैदेशिक रोजगारीमा ५%, घरेलु कामदार ८% र अन्य ७% रहेको पाइएको छ।

(च) विकासका सम्भावना, अवसरहरू, चुनौती र समस्याहरू :

देवचुली नगरपालिकामा विकासका संभावनाहरू निम्न रहेका छन् ।

१. देवचुलीलाई शिक्षा र स्वास्थ्य केन्द्रको रूपमा स्थापना गर्न सके यसले शैक्षिक, स्वास्थ्य र आर्थिक स्तर हासिल गर्न सक्ने स्थिति छ। विद्यार्थी तथा शिक्षकको चाप बढ्ने वित्तिकै आर्थिक कारोवार उच्च हुने स्थिति छ।
२. पर्यटनको संभावना प्रबल छ। हस्तकला तथा सीपमूलक व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने हो भने यहाँका गृहिणी तथा निम्न आय भएका जनशक्तिले राम्रै आम्दानी गर्न सक्ने देखिन्छ भने त्यहाँबाट उत्पादन भएको वस्तुलाई अन्य जिल्ला वा बाहिरी देशहरूमा निर्यात गर्न सकिन्छ।
३. पहाडको प्रवेशद्वार हुनुले व्यापारिक नाका बनाउन सकिन्छ।
४. कृषि तथा पशुपालनको पनि राम्रो संभावना छ।

देवचुली नगरपालिकामा उपलब्ध अवसरहरू निम्न छन्-

१. पूर्ण साक्षर, पूर्ण खोप, खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा हुनुका साथै यस नगरपालिका पूर्ण सरसफाइ र वातावरणमैत्री नगरपालिका निर्माणमा लागि परेको छ।
भौतिक रूपमा मात्र नभई सामाजिक रूपमा समेत विकास कार्यलाई महत्वका साथ लिई समृद्ध नगर निर्माणका लागि माथि उल्लेखित अभियानका साथै बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा गर्न यस नगरपालिका तत्पर रहेको हुँदा भौतिक तथा सामाजिक विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू देखिन्छन्।
२. लगानी मैत्री वातावरण हुनु।
३. शिक्षा र मानव विकास सूचकमा अगाडि हुनु।

त्यसैगरी उपलब्ध अवसरहरूको सदुपयोग गर्न निम्न चुनौतिहरूको सामाना गर्नुपर्ने देखिन्छ -

१. नगरपालिका भित्र केही सिमान्त बसोबास क्षेत्र रहनु ।
२. दिनानुदिन बसाइसराइको दर बढ्नु ।
३. औद्योगिकरण र बजारीकरण बढ्दै जानु ।
४. पर्याप्त स्रोत, साधन र कार्यालय व्यवस्थापन नहुनु ।
५. फोहोरमैलाको उत्पादन बढ्नु ।

१.२ बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा

बालमैत्री स्थानीय शासन बाल अधिकारका समग्र पक्षहरू (बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिता) को प्रवर्द्धन गरी स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तहमा सुशासन अभिवृद्धि गर्न ल्याइएको अवधारणा हो । बाल अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी (CRC), १९८९ को अवधारणा, २०४८ तथा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नेपालको संविधान २०७२ मा भएको बालअधिकार सम्बन्धी व्यवस्था, नेपालको, बालबालिका सम्बन्ध आवाधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रमहरू ऐन, २०५५ ले बालबालिकाको पक्षमा नीतिगत एवं कानूनी प्रावधान र राखी बाल अधिकारको समग्र पक्षमा वकालत गरेका छन् । स्थानीय सरकारको रूपमा रहेका नगरपालिका, जिल्ला विकास समिति जनताको नजिकमा रहेर सेवा प्रवाह गर्ने तहको रूपमा स्थापित भएको सन्दर्भमा बालअधिकारको विषयलाई स्थानीय शासन पद्धतिको आत्मसाथ गर्दै कार्यान्वयनमा लैजान उपयुक्त देखिएको ले बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा अगाडि आएको हो ।

१.३ बालबालिकाको परिभाषा तथा बालमैत्री स्थानीय शासनको आवश्यकता :

बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ अनुसार बालबालिका भन्नाले सोह्र वर्षको उमेर पूरा नगरेको बालक वा बालिकालाई सम्झनुपर्छ भनी परिभाषित गरेको छ भने संयुक्त राष्ट्रसंघिय बालअधिकार महासन्धी, १९८९ को धारा १ अनुसार “१८ वर्षमुनिका सबै मानवलाई बालबालिका मानिने छ तर राष्ट्रिय कानूनले बाल्यावस्थाको उमेर तोक्न सक्नेछन्” भनी बालबालिकालाई परिभाषित गरेको छ । बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति, २०६८ मा “बालबालिका भन्नाले १८ वर्ष उमेर ननाघेका बालबालिकालाई सम्झनुपर्छ । ” भन्ने वाक्य उल्लेख छ । मताधिकार सम्बन्धी व्यवस्थामा पनि १८ वर्ष पुरा गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था छ । सारांशमा विशेष किसिमको संरक्षण र स्याहार आवश्यक पर्ने साथै शारीरिक, मानसिक तथा संवेगात्मक रूपमा पूर्ण नभई सकेको उमेर नै बालबालिकाको समूहमा पर्दछन् । नेपाल सरकारको बालबालिका सम्बन्धी नीति, २०६९ मा पनि बालबालिकाको उमेरलाई १८ वर्ष नै मानिएको छ ।

बालअधिकारका चार क्षेत्रहरू बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागितालाई स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली र कार्य प्रक्रिया तथा व्यवहारमा संस्थागत गर्ने शासकिय पद्धति नै बालमैत्री स्थानीय शासन पद्धति हो । यसले स्थानीय निकायलाई बालबालिकाको हितमा योजना तर्जुमा,

स्रोतको विनियोजन, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन जस्ता कार्यलाई सघाउँदछ । यसर्थ बालमैत्री स्थानीय शासनको आवश्यकतालाई निम्न बुँदाहरूमा दर्शाउन सकिन्छ ।

- बालबालिकाको आधारभूत अधिकारको संरक्षण र उनीहरूको विकासका लागि अनुकूल र बालमैत्री वातावरणको सिर्जना गर्न ।
- बालबालिकाको विरुद्ध सबै प्रकारको शोषण, दुर्व्यवहार, जोखिम र भेदभावको अन्त्य र बालबालिकाहरूको जीवनस्तरमा सुधार गर्न ।
- बालबालिकाले आफ्नाका लागि आफै योजना बनाउने परिपाटी स्थापित गर्न ।
- बालबालिकाहरूमा आत्मबल र विश्वासको विकास भई वयस्कप्रति सम्मानको भावना जागृत पार्न ।
- बालबालिकाहरू आफ्नो अधिकार प्राप्त गरी कर्तव्यप्रति पनि जिम्मेवारी बोध गर्न ।
- बाल सञ्जालहरूको विकास, बाल सहभागिताको विकास र गाँउ समाजको नाम राख्न ।
- बालबालिकाको उज्ज्वल भविष्य निर्माण गर्न ।
- परिवार र स्थानीय निकायहरूमा बालबालिकाप्रति संवेदनशील भई लगानी गर्ने बानीको विकास गर्न ।
- बालबालिकाका इच्छा, चाहाना, सवाल र समस्याप्रति सरोकारवालालाई जिम्मेवार बनाउन ।
- बालबालिकालाई सुरक्षित रूपमा भविष्य निर्माण गर्ने वातावरण बनाउन ।
- निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई उनीहरूको आवाज सुनुवाई गर्न ।
- बाल सरोकारका विषयमा बालबालिकाले नेतृत्व लिने अवसर निर्माण गर्न ।
- आफ्ना सरोकारका विषयमा बालबालिकाले बोल्न पाउनु र उनीहरूले बोलेका कुराहरू निर्णयकर्तालाई बुझाउन सक्ने अवसरको सिर्जना गर्नु ।
- बालबालिकालाई हेला, श्रमशोषण, दुर्व्यवहार, बेचबिखन जस्ता जोखिमहरूबाट संरक्षण गर्न ।
- देशका लागि सक्षम नागरिक तयार गर्दै समाजको अग्रगामी विकास गर्न ।

१.४ विद्यमान ऐन नियममा बालबालिका सम्बन्धी भएका व्यवस्था

(क) राष्ट्रिय कानून व्यवस्था : नेपालको संविधान, २०७२

नेपालको संविधान २०७२ को मौलिक हक अन्तर्गतको ३९ नं. बुँदामा बालबालिकाको अधिकारको विषयलाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरिएको छ । जसमा निम्न बुँदाहरू समेटिएका छन् :-

- (१) प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामकरण र जन्मदर्ताको हक हुनेछ ।
- (२) प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खे लकूद, मनोरञ्जन तथा सर्वांगीण व्यक्तित्व विकासको हक हुनेछ ।
- (३) प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ ।
- (४) कुनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्य जोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइने छैन ।
- (५) कुनै पनि बालबालिकालाई बाल विवाह, गैरकानूनी ओसारपसार र अपहरण गर्न वा बन्धक राख्न पाइने छैन ।

- (६) कुनै पनि बालबालिकालाई सेना, प्रहरी वा सशस्त्र समूहमा भर्ना वा प्रयोग गर्न वा सांस्कृतिक वा धार्मिक प्रचलनका नाममा कुनै पनि माध्यम वा प्रकारले दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा अन्य कुनै प्रकारको शोषण गर्न वा अनुचित प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
- (७) कुनै पनि बालबालिकालाई घर, विद्यालय वा अन्य जुनसुकै स्थान र अवस्थामा शारीरिक, मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको यातना दिन पाइनेछैन ।
- (८) प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकूल न्यायको हक हुनेछ ।
- (९) असहाय, अनाथ, अपांगता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई र ाज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ ।
- (१०) उपधारा (४), (५), (६) र (७) विपरीतका कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछन् र त्यस्तो कार्यबाट पीडित बालबालिकालाई पीडकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

(ख) बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८

प्रत्येक बालक जन्मेपछि निजको बाबु भए बाबुले बाबु नभए आमाले र आमा पनि नभए परिवार का अन्य सदस्यले आफ्नो धर्म, संस्कृति र चलन अनुसार बालकको नाम राखि लिनु पर्दछ । बालकको बाबु आमा वा परिवारको अन्य कुनै सदस्य जिवित नरहेकोमा वा पत्ता नलागेकोमा बालकलाई पाल्ने व्यक्ति वा संस्थाले बालकको नाम राखिदिनुपर्ने व्यवस्था ऐनको दफा ३(१) ले उल्लेख गरेको छ । यस्तै ऐनको दफा ४(१) ले बाबु, आमाले आफ्नो परिवारको आर्थिक अवस्था अनुसार प्रत्येक बालकको पालनपोषण गर्नुका अतिरिक्त निजको शिक्षा, स्वास्थ्य उपचार, खेलकुद तथा मनोरन्जनको सुविधाहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने जस्ता प्रावधान गरेको छ ।

(ग) बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी (CRC)

बालआधिकार महासन्धी १९८९ (नेपालले १४ सेप्टेम्बर १९९०मा अनुमोदन गरेको) ले बालआधिकार को सम्मान, संरक्षण र संवर्द्धन गर्न गैरविभेदिकरण (धारा २), सर्वोत्तम हित (धारा ३), सर्वाङ्गण विकास (धारा ६), सहभागिता (धारा १२) को सिद्धान्तलाई प्रतिपादन गरेको छ । यिनै सिद्धान्तमा आधारित भइ बाल बचाउ, बालसंरक्षण, बालविकास र बालसहभागिता जस्ता ४ ओटा क्षेत्रमा केन्द्रित हुदै बालआधिकारलाई सम्बोधन गर्ने गरी बालमैत्री स्थानीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्न बालबालिकालाई शासन व्यवस्थाको प्रतिफल दिलाउन आशयक छ ।

(घ) बालश्रम (निषेध र नियमित गर्ने ऐन, २०५६

कसैले पनि बालकलाई ललाई, फकाइ वा भुक्काएर वा कुनै पनि प्रलोभनमा वा डर, त्रास वा दवावमा पारी वा अन्य कुनै तरिकाले निजको इच्छा विरुद्ध श्रमिकको रूपमा काममा लगाउनु हुदैन भन्ने व्यहोरा ऐनको दफा ४ मा उल्लेख भएको छ । यसैगरी बालकलाई काममा लगाउदा दिनमा ६ घण्टा र एक सप्ताहमा ३६ घण्टा भन्दा बढि अतिरिक्त पारिश्रमिक दिइ वा नदिइ काममा लगाउनु हुदैन भन्ने व्यहोरा दफा ९(२) मा रहेको छ । ऐनको दफा १० (१) ले प्रतिष्ठानले श्रमिकको रूपमा काम गर्ने बालकलाई

लिङ्ग, वर्ण, धर्म वा जातजातीको आधारमा कुनै भेदभाव नगरी समान कामको लागि समान पारिश्रमिक र सुविधा दिनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । ऐनको दफा ११ ले कुनै पनि प्रतिष्ठानमा व्यवस्थापकले त्यहाँ काम गर्ने बालकको स्वास्थ्य र सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था गर्नुपर्ने प्रावधान राखेको छ ।

(ड) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ का व्यवस्था

माथि उल्लेख गरिएका बाहेक विद्यमान नियममा बालबालिका सम्बन्धी निम्नानुसार का ऐन, नियम, नियमावली तथा योजनाहरूमा व्यवस्था गरिएको छ :

- ❖ बालबालिका सम्बन्धी नियमावली, २०५१
- ❖ बालश्रम (निषेध र नियमित गर्ने) नियमावली, २०६२
- ❖ बाल न्याय (कार्यविधि) नियमावली, २०६३
- ❖ आपतकालिन बालउद्धार कोष(सञ्चालन) नियमावली, २०६७
- ❖ अन्तरदेशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री व्यवस्थापन विकास समिति (गठन) आदेश, २०६७
- ❖ नेपाली बालबालिका विदेशी नागरिकलाई धर्मपुत्र, धर्मपुत्री ग्रहण गर्न दिने सर्त तथा प्रक्रिया, २०६६
- ❖ बालबालिका सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९

(च) दक्षिण एसियाली क्षेत्रिय कानुनी व्यवस्था :

- ❖ वेश्यावृत्तिको लागि महिला तथा बालबालिकाको जीउ मास्नेवेच्ने काम रोकथाम गर्ने र सोविरुद्ध संघर्ष गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था भएको सार्क महासन्धि, २००२
- ❖ दक्षिण एसियामा बालकल्याण प्रवर्द्धनका लागि क्षेत्रिय व्यवस्थासम्बन्धी सार्क महासन्धि, २००२

(छ) संयुक्त राष्ट्र संघ अर्न्तगतको व्यवस्था

- ❖ बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि, १९८९
- ❖ सशस्त्र द्वन्द्वमा बालबालिकाको प्रयोगविरुद्ध बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको एच्छिक प्रलेख, २०००
- ❖ बालबालिकाको बेचबिखन, बालवेश्यावृत्ति र अश्लील चित्रणविरुद्ध बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धिको ऐच्छिक प्रलेख, २०००
- ❖ स्वतन्त्रताबाट वञ्चित अल्पवयस्कको संरक्षण सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय नियमावली
- ❖ अल्पवयस्कको न्यायप्रशासनका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय न्यूनतम मापदण्डको नियमावली (वेईजिड नियमावली)
- ❖ अल्पवयस्क विज्याई रोकथामका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय मार्गदर्शन (रियाद मार्गदर्शन)
- ❖ गैर हिरासतीय उपायसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय न्यूनतम मापदण्डको नियमावली (टोकियो नियमावली)
- ❖ (व्यक्तिगत) उजुरी प्रक्रिया सम्बन्धी बाल अधिकार महासन्धिको इच्छाधीन आलेख, २०११ ।

(ज) अन्तराष्ट्रिय श्रमसङ्गठन अन्तर्गत ब्यवस्था

- ❖ अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनसम्बन्धी महासन्धिहरु (बालबालिका सम्बन्धी) महासन्धि संख्या, १३८ र १८२
- ❖ बालश्रमका निकृष्ट स्वरूपसम्बन्धी महासन्धि, १९९९

(भ) अन्य ब्यवस्थाहरु

- ❖ सबैधानिक घोषणाहरु जस्तै दलित, महिला, बालबालिकाको हकमा विशेष प्रावधान सहित सकारात्मक विभेद गर्न सकिने ।
- ❖ मानव बेचबिखन तथा ओसारपोसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ र सो को नियमावली २०६५
- ❖ घरेलु हिंसा (कसूर र सजाय) ऐन, २०६६ र सोको नियमावली २०६७

१.५ बालमैत्री स्थानीय शासनका चुनौती र अवसरहरु :

बालअधिकार महासन्धिको अनुमोदनले बालबालिकाहरु प्रति राज्यलाई जवाफदेहि बनाएको र यसै प्रति लक्षित भई तत्कालिन नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय मार्फत बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८ र बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ तयार हुनु आफैमा एउटा अवसरको रूपमा रहेको छ । बालअधिकारको विषयलाई स्थानीय तहको समग्र कार्यपद्धति र प्रणालीमा अन्तरभूत गर्दै कार्यान्वयन गर्न गरेको निर्देशन बमोजिम बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बनलाई लक्ष्यका साथ अगाडी बढाईएको हो ।

आ.व.२०७१/०७२ देखि बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गरी तोकिएको सूचकमा विभिन्न नतिजामुखी कार्य गरिरहेको यस देवचुली नगरपालिका अन्तर्गतको विगतको साविक प्रगतिनगर गा.वि.स.(हाल वाड नं.१०-१५) वि.सं.२०७० पौष ९ गतेका दिन ऐतिहासिक रूपमा नेपालको पहिलो बालमैत्री गा.वि.स. घोषणा भएको थियो । देवचुली नगरपालिकालाई बालमैत्री घोषणा गर्ने सन्दर्भमा साविक प्रगतिनगरको घोषणालाई महत्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

देवचुली नगरपालिका पूर्ण खोप, खुल्ला दिसा मुक्त, पूर्ण साक्षर घोषणा भइसकेको छ, जसबाट बालमैत्री स्थानीय निकाय घोषणाको लागि महत्वपूर्ण सहयोग मिलेको छ । **बालमैत्री घोषणाका सम्भावनाहरुलाई बुँदागत रूपमा यस प्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :**

१. साविक प्रगतिनगर गाविस (हाल देवचुली न.पा.को वाड नं.१०-१५) नेपालकै पहिलो बालमैत्री स्थानीय निकाय घोषित हुनु ।
२. नेपालकै पहिलो बालक्लब, जागृति बालक्लबको जननी स्थल देवचुली नगरपालिका हुनु ।
३. देवचुली नगरपालिकाले बालमैत्री नगरपालिका बनाउनका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८ बमोजिम बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गर्नु ।
४. नगरपालिकामा संस्थागत रूपमा बालमैत्री सहजकर्ता, बालमैत्री स्वयंसेवक एवं थप कर्मचारी नियुक्त हुनु र सामाजिक शाखा गठन गरी जिम्मेवारी दिइनु ।

५. अभियानकर्ताहरुको संख्या पर्याप्त हुनु ।
६. UNICEF को निरन्तर आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग हुनु ।
७. जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला समन्वय समिति, लगायत स्थानीय तह अन्तर्गत रहेका सम्पूर्ण विषयगत कार्यालयहरुको सकारात्मक सहयोग रहनु ।
८. समुदायमा ,विद्यालयमा तथा वडा स्तरीय बाल संजाल र नगर स्तरीय बाल संजाल गठन भई सक्रिय रुपमा परिचालन ।
९. पूर्ण साक्षर, पूर्ण खोप एवं खुल्ला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषणा हुनु ।
१०. बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीतिले तोकेको ३९ र न.पा.द्वारा थप गरिएका ४ गरी ४३ सूचकमध्ये सम्पूर्ण सूचकमा तोकिए बमोजिमको नतिजा प्राप्त हुनु ।
११. स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रममा बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणालाई मुख्य सवाल को रुपमा लिईनु ।
१२. बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति, राजनीतिक दल, नगर बाल संरक्षण समिति, महिला सहकारी, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, नगर तथा वडाका बालसंजाल र बालक्लबहरु लगायतका संरचनाको सक्रियता ।

यस नगरपालिका बालमैत्री घोषणाका प्रशस्त सम्भावना भए पनि केही चुनौतीहरु पनि रहेका छन् । जसलाई बुँदागत रुपमा यस प्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

१.५ बालमैत्री घोषणाका चुनौतीहरु :

१. बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति एवं कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ मा तोकिएका सूचक बमोजिमको नतिजालाई प्रभावकारी रुपमा टिकाइ राख्ने ।
२. बालमैत्री स्थानीय शासनलाई सफल बनाउन विषयगत कार्यालय र अन्य संघसंस्थालाई निरन्तर विशेष जिम्मेवारी बोध गराउने ।
३. बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधिमा तोकिएको बाल बचाउ अन्तर्गत तेश्रो र सातौँ दिनमा सुत्केरी र नवजात शिशुको जाँचलाई प्रभावकारी गराउने ।
३. बालबालिकाका हरेक वर्ग, समुदाय, लिंग, क्षेत्र जाती आदि सबै जनतामा बालमैत्री आचार संहिताको सफल व्यावहारिक कार्यान्वयन गर्ने ।
४. बाल कोषको निरन्तरता एवं वृद्धि गर्ने ।
५. बालबालिकाको स्वास्थ्य, शिक्षा, संरक्षण, सहभागिता जस्ता पक्षको उच्चतम प्रवर्द्धन गर्न ।
६. राज्यको पुनर्संरचना हुँदै निर्वाचन र स्थानीय कानूनहरुको तर्जुमा ।

परिच्छेद - २

बालबालिकाको विद्यमान अवस्था

२.१. विभिन्न उमेर समुहको आधारमा जम्मा जनसंख्या

देवचुली नगरपालिकामा वि.सं.२०७४ मा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार विभिन्न उमेर समुह अनुसारको जनसंख्या यस प्रकार रहेको छ :

वडा नं.	१ बर्ष भन्दा कम			१ देखि २ बर्ष सम्म			३ देखि ५ बर्ष सम्म			६ देखि ७ बर्ष सम्म			८ देखि १२ बर्ष सम्म		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा
१	२०	१९	३९	२४	२०	४४	५९	७३	१३२	३५	३०	६५	३४	५५	८९
२	१०	१०	२०	१०	१६	२६	३२	४०	७२	२२	२१	४३	३०	३३	६३
३	११	१३	२४	१२	२०	३२	२६	३९	६५	३४	२४	५८	१९	२०	३९
४	३१	३७	६८	२६	३५	६१	७७	६९	१४६	५२	४१	९३	५१	७५	१२६
५	२७	२७	५४	२९	२८	५७	५३	६५	११८	४८	४७	९५	५६	६०	११६
६	२२	१७	३९	२३	१७	४०	५९	६३	१२२	४९	४३	९२	४२	६२	१०४
७	१८	२५	४३	२७	२९	५६	६१	७९	१४०	४६	७०	११६	४१	४५	८६
८	७	१२	१९	१४	१२	२६	२६	४२	६८	१८	२७	४५	१३	२०	३३
९	१९	१०	२९	३९	४५	८४	७३	१००	१७३	४४	५०	९४	७३	६५	१३८
१०	२१	२१	४२	२२	२९	५१	४८	५८	१०६	४९	६७	११६	५४	५७	१११
११	१९	३७	५६	१९	४६	६५	५३	८३	१३६	३०	४२	७२	३६	४२	७८
१२	२५	२७	५२	२८	४५	७३	७१	९२	१६३	४०	५८	९८	४२	५९	१०१
१३	७	२३	३०	२२	१६	३८	३९	३९	७८	४३	२६	६९	२२	३३	५५
१४	१२	१२	२४	१७	३०	४७	५३	५८	१११	३३	६०	९३	३०	४६	७६
१५	२३	३१	५४	१६	३२	४८	६६	५८	१२४	४१	४२	८३	४०	५४	९४
१६	४८	५२	१००	६४	८१	१४५	१०१	११७	२१८	९४	१०१	१९५	९९	१०२	२०१
१७	५४	५३	१०७	५२	६०	११२	११६	१२१	२३७	१२१	१२८	२४९	११९	१३९	२५८
कुल जम्मा	३७४	४२६	८००	४४४	५६१	१००५	१०१३	११९६	२२०९	७९९	८७७	१६७६	८०१	९६७	१७६८

वडा नं.	१० देखि १४ बर्ष सम्म			१५ देखि १६ बर्ष सम्म			१७ देखि १८ बर्ष सम्म			१९ बर्ष र भन्दा माथि			कुल जम्मा		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
१	११३	१२६	२३०९	४९	५९	१०८	७४	६८	१४२	६९६	६७५	१३७१	११०४	११२५	२२२९
२	७५	१०२	१७७	३४	४७	८१	३९	४०	७९	६१९	५९७	१२१६	८७१	९०६	१७७७
३	५९	७२	१३१	२५	२२	४७	३०	२८	५८	५०७	५०३	१०१०	७२३	७४१	१४६४
४	१४९	१७८	३२७	६३	५८	१२१	४१	५३	९४	८६०	८९३	१७५३	१३५०	१४३९	२७८९
५	१४४	१५०	२९४	६२	६१	१२३	६३	७०	१३३	७९१	८०१	१५९२	१२७३	१३०९	२५८२
६	९६	१२०	२१६	५४	५२	१०६	५०	६४	११४	५८९	५५७	११४६	९८४	९९५	१९७९
७	१०७	९८	२०५	५१	५६	१०७	५६	५९	११५	७८५	७६४	१५४९	११९२	१२२५	२४१७
८	६९	८९	१५८	२५	३६	६१	२३	४७	७०	४३१	४३८	८६९	६२६	७२३	१३४९
९	१८०	१९५	३७५	५४	६५	११९	८३	१००	१८३	१०५३	१०८४	२१३७	१६१८	१७१४	३३३२
१०	१२६	१३६	२६२	६३	६३	१२६	६९	७४	१४३	९९१	१०२४	२०१५	१४४३	१५२९	२९७२
११	१२२	१३३	२५५	५३	५३	१०६	६४	६०	१२४	१०११	१०२४	२०३५	१४०७	१५२०	२९२७
१२	१३४	१५१	२८५	६३	६५	१२८	७७	७८	१५५	१०७७	१०७८	२१५५	१५५७	१६५३	३२१०
१३	१०५	९५	२००	७२	७७	१४९	१०१	९५	१९६	७६७	७५६	१५२३	११७८	११६०	२३३८
१४	१३७	१४९	२८६	४९	५४	१०३	५६	६३	११८	८७७	८६२	१७३९	१२६४	१३३४	२५९८
१५	११७	१२०	२३७	४७	५६	१०३	६९	८०	१४९	९२२	८९३	१८१५	१३४१	१३६६	२७०७
१६	३४६	३१३	६५९	१३१	११०	२४१	१०७	१३४	२४१	२१७२	२१३८	४३१०	३१६२	३१४८	६३१०
१७	३९१	४२४	८१५	१५४	१४४	२९८	१६८	१६४	३३२	२६३०	२७४५	५३७५	३८०५	३९७८	७७८३
कुल जम्मा	२४७०	२६५१	५१२१	१०४९	१०७८	२१२७	११७०	१२७७	२४४७	१६७७८	१६८२२	३३६१०	२४८९८	२५८५५	५०७६३

वडा नं.	० देखि ६ महिना सम्म			० देखि ५ वर्ष सम्म			० देखि १८ वर्षसम्म			१९ देखि ६० वर्ष सम्म			६० वर्षभन्दा माथि		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
१	१०	११	२१	१०३	११२	२१५	४०८	४५०	८५८	६१९	५९७	१२१६	७७	७८	१५५
२	५	६	११	५२	६६	११८	२५२	३०९	५६१	५५९	५३४	१०९३	६०	६३	१२३
३	६	७	१३	४९	७२	१२१	२१६	२३८	४५४	४५७	४५२	९०९	५०	५१	१०१
४	१६	१९	३५	१३४	१४१	२७५	४९०	५४६	१०३६	७६६	७९३	१५५९	९४	१००	१९४
५	१४	१४	२८	१०९	१२०	२२९	४८२	५०८	९९०	७०४	७१०	१४१४	८७	९१	१७८
६	११	९	२०	१०४	९७	२०१	३९५	४३८	८३३	५२१	४८८	१००९	६८	६९	१३७

७	९	१३	२२	१०६	१३३	२३९	४०७	४६१	८६८	७०२	६७९	१३८१	८३	८५	१६८
८	४	६	१०	४७	६६	११३	१९५	२८५	४८०	३८८	३८८	७७६	४३	५०	९३
९	१०	५	१५	१३१	१५५	२८६	५६५	६३०	११९५	९४०	९६५	१९०५	११३	११९	२३२
१०	११	११	२२	९१	१०८	१९९	४५२	५०५	९५७	८९०	९१७	१८०७	१०१	१०७	२०८
११	१०	१९	२९	९१	१६६	२५७	३९६	४९६	८९२	९१३	९१८	१८३१	९८	१०६	२०४
१२	१३	१४	२७	१२४	१६४	२८८	४८०	५७५	१०५५	९६९	९६३	१९३२	१०८	११५	२२३
१३	४	१२	१६	६८	७८	१४६	४११	४०४	८१५	६८५	६७५	१३६०	८२	८१	१६३
१४	६	६	१२	८२	१००	१८२	३८७	४७२	८५९	७८९	७६९	१५५८	८८	९३	१८१
१५	१२	१६	२८	१०५	१२१	२२६	४१९	४७३	८९२	८२९	७९८	१६२७	९३	९५	१८८
१६	२५	२६	५१	२१३	२५०	४६३	९९०	१०१०	२०००	१९५१	१९१८	३८६९	२२१	२२०	४४१
१७	२८	२७	५५	२२२	२३४	४५६	११७५	१२३३	२४०८	२३६४	२४६७	४८३१	२६६	२७८	५४४
कूल जम्मा	१९४	२२१	४१५	१८३१	२१८३	४०१४	८१२०	९०३३	१७१५३	१५०४६	१५०३१	३००७७	१७३२	१८०१	३५३३

२.२ बालश्रमको अवस्था

देवचुली नगरपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गरे पश्चात बाल श्रमिकको संख्या न्यूनीकरणमा ध्यान केन्द्रित गर्दै आएको छ । नियमित रुपमा बजेट विनियोजन गरी सचेतना कार्यक्रम संचालन भएका छन् । हाल सम्म दे.न.पा.- ६ कुमसोद, किर्तिपूर, मृतुड, वडा नं.५ वन्दिपूर, वडा नं.२ पुर्नवास लगायतका क्षेत्रमा र न.पा.को समग्र क्षेत्रमा उद्योग वाणिज्य संघ संग समन्वय गरी कार्यक्रम गरि एको छ ।

पारालिगल कमिटि, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह र वडा स्तरमा बाल अधिकार संरक्षण सम्बर्द्धन उप-समितिहरु समेत क्रियाशिल भै अनुगमन लगायतका कार्य भएका छन् । होटल व्यवसायी संघ, उद्योग वाणिज्य संघ, स्थानीय संचार माध्यम, प्रहरी समेतको हस्ताक्षरमा बालश्रम न्यूनीकरण सचेतना फ्लेक्स ब्यानर दे.न.पा. भित्र वितरण गरी गैर सरकारी संस्थाहरु बाट पनि स्वत स्फूर्त काम भएका छन् । मनकामना इट्टा उद्योगमा बालश्रम मुक्त उद्योग घोषणा गर्दै श्रमिकका बालबालिकाको लागि पढाउने व्यवस्था गरिएको नमूना पनि यस नगरपालिकामा छ ।

क्र.स.	श्रमको क्षेत्र	बालक	बालिका	जम्मा
१	होटल	८	२	१०
२	किराना पसल	३	१	४
३	फ्रेस हाउस	२	०	२
४	वर्कसप	४	०	४
	जम्मा	१७	३	२०

२.३ सडक बालबालिका

देवचुली नगरपालिकामा बालमैत्री अभियानले गति लिइरहेको सन्दर्भमा यहाँका व्यापारिक प्रतिष्ठान तथा संघ संस्थाहरुले पनि बालबालिकाको क्षेत्रमा स्वतःस्फूर्त आफ्नै लगानीमा समेत कार्यक्रमहरु संचालन भएका छन् । परिणाम स्वरुप सडक बालबालिकाहरु यस क्षेत्रमा छैनन तर शहर उन्मुख क्षेत्र भएको र जनसंख्या दिनानु दिन बढ्दै गएकोले सडक बालबालिकाको संभावनालाई भने नर्कान सकिन्न । तसर्थ यसका निम्ति विशेष योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

२.४ बाल यौन शोषण र दुर्व्यवहारको अवस्था

देवचुली नगरपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गरी बालमैत्री व्यवहार र आचारसंहिता सम्बन्धी प्रत्येक वस्ती टोल र वडाहरुमा सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्दै आइरहेको छ । बालसंरक्षण नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी बालबालिकालाई हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार लगायतका समस्याबाट संरक्षण गर्नको लागि विशेष पहल गरेको छ ।

	विभेद	दाईजो सम्बन्धी	कुटपिट	बेचबिखनमा परेको/हर एको संख्या	बहुविवाह	घरेलु हिंसा
वडा १-१५	१३४	७	५	०	२	०
वडा १६-१७	४	४	४	१६	४	३
जम्मा	१३८	११	९	१६	६	३

आ.व. २०७४/०७५ मा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार हाल सम्म १३८ जना बालबालिका विभिन्न प्रकारको विभेद, घरेलु हिंसा तथा शोषणमा परेको देखिएको छ ।

महिला तथा बालबालिकामा हुने गरेको हिंसा सम्बन्धी अवस्थालाई हेर्दा दाइजो सम्बन्धी ११, बहुविवाह ६, घरेलु हिंसा ३ र यौन शोषण (बलात्कार) ३ ओटा घटनाहरु घटेको पाइएको छ ।

२.५ अपाङ्गता भएका बालबालिका

देवचुली नगरपालिकामा अपाङ्गता भएका बालबालिका सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ :

वडा नं.	जम्मा- ६७		शारीरिक अपाङ्गता		दृष्टीविहिन र न्यून दृष्टी		बोल्ने नसक्ने		सुस्त श्रवण		मानसिक अपाङ्गता		श्रवण र दृष्टि विहिन		अन्य	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक
१-१५	१३	२४	५	९	१	१	२	४	०	३	०	२	०	२	५	३
१६-१७	१४	१६	५	४	३	२	४	४	१	३	१	२			०	१
कुल जम्मा	२७	४०	१०	१३	४	३	६	८	१	६	१	४	०	२	५	४

देवचुली न.पा. १४ मा जन ज्योति नमूना मा.वि. मा सुस्त श्रवण २१ जना विद्यार्थीले आवासीय सुविधा सहित अध्ययन गरेका छन् ।

- विद्यालयमा अपाङ्ग मैत्री शौचालय र पूर्वाधार निर्माण को थालनी गरिएको छ ।
- अपाङ्गताको क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरु पनि क्रियाशील रहेको अवस्था छ ।

२.६ बालबालिका सम्बन्धी घटनाहरू

(क) मातृ तथा शिशु मृत्यु

प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र दुम्कौली, प्रगतिनगर स्वास्थ्य चौकी, देवचुली स्वास्थ्य चौकी रजहर स्वास्थ्य चौकीले दिएको जानकारी अनुसार यस नगरपालिकामा विगत ५ वर्षदेखि हाल सम्म कुनै पनि किसिमको मातृ तथा शिशु मृत्युको घटना नघटेको र गर्भवती आमाहरूको संस्थामा मृत्यु नभएको पाइएको छ।

(ख) हत्या वा आत्महत्या बाट मृत्यु भएका बालबालिकाको संख्या : २ जना

(ग) वेचबिखनको प्रभावमा परेका बालबालिका संख्या- १६ जना

(घ) द्वन्द्व प्रभावित बालबालिकाको संख्या २०६२/०६३ को जनआन्दोलन अगाडि १० वर्षे सशस्त्र अंग्रेज बालबालिकाको आबद्धताको अवस्था हेर्ने हो भने नवलपरासी जिल्लामा पनि सयौं बालबालिकाहरू विभिन्न सशस्त्र समूहमा आबद्ध भएको र त्यतिकै संख्यामा आबद्ध हुने जोखिममा रहेको पाइन्छ। यी दुवै प्रकारका बालबालिकाहरूको पुनर्स्थापना तथा पुनर्एकीकरणका लागि बाल बचाउ (सेभ द चिल्ड्रेन) संगको साभेदारिमा नवलपरासी जिल्लामा इन्द्रेणी समाज केन्द्रले कार्यक्रम गरेको थियो। यी बालबालिकाहरूको विद्यालय निरन्तरताको लागि विद्यालय भर्ना, शैक्षिक सामग्री सहयोग, सामान्य औषधीउपचार सहयोग र विभिन्न किसिमका सीपमूलक तालिम तथा आयआर्जनका लागि सहयोगहरू प्रदान गरिएको थियो।

यस नगरपालिकामा रहेका विद्यालय तथा घरपरिवारमा नै कुटपिट, गाली जस्ता दूर्व्यवहार र हिंसा हुने गरेको भन्ने सुनिने गरेको भए पनि घरधुरी तथा विद्यालयको सर्वेमा त्यस्ता किसिमका घटनाको बारेमा सूचनादाताले स्पष्ट सूचना नदिएकोले बालबालिका सम्बन्धी हरेक प्रकारका घटनाहरू समावेश गर्न नसकिनुलाई चुनौतीको रूपमा लिइएको छ। तर नगरपालिकाले बाल संरक्षण नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी सोहि बमोजिम कार्य गर्नुका साथै विद्यालय तथा अभिभावक स्तरमा बालमैत्री व्यवहार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम निरन्तर गरिरहेको छ र बालमैत्री घोषणा पश्चात समेत यस कार्यलाई निरन्तरता दिनेछ।

२.७ बाल विवाहको अवस्था

बाल विवाहको विगत ३ वर्षको अवस्थालाई नियालेर हेर्दा आम जनसमुदायमा सचेतना बृद्धि भएकै कारण बाल विवाहमा कमी हुँदै आएको छ। २०७१ मा देवचुली न.पा.मा भएको कुल विवाहको १२.६३ प्रतिशतको बालविवाह भएको थियो भने २०७२ मा ११.२८ प्रतिशत बालबालिकाको विवाह भएको पाइएको छ भने २०७३ को अवस्था हेर्दा यस नगरक्षेत्र भित्र भएको कुल विवाहमा २.७९ प्रतिशत बालविवाह भएको छ। तुलनात्मक रूपमा हेर्दा बालिकाको बालविवाह बालकको भन्दा बढि भएको पाइन्छ। सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा महिला पछाडी पारिएका कारण अझै पनि महिलाहरू आफू माथि लादिएको विचार नाई नास्ती गर्न नसक्नुले पनि बालविवाहमा बालिकाको संख्या बढि देखिएको हो। तर २०७४ सम्म आई पुग्दा नगरपालिकालाई बालमैत्री बनाउने अभियान अगाडी बढिरहँदा समुदायका बाल क्लब, आमा समूह, उपभोक्ता समूह र आम जनचेतनाका कार्यक्रमहरू अगाडी बढाईएकोले बाल विवाह संख्या १६ मा भरेको छ। कानूनले उमेर नपुग्दै भएका विहेलाई विवाहको मान्यता दिँदैन तर उमेर नपुग्दै स्वेच्छाले भागी विवाह गर्ने जोडीको विवाह दर्ता नहुने सम्बन्धमा पनि कुनै स्पष्ट कानून नहुनुले यस्ता विवाहको न्यूनिकरण गर्न थप कार्यक्रम चाल्नु पनि आवश्यकता देखिएको छ।

देवचुली नगरपालिकामा बाल विवाहको अवस्था तपसिल अनुसार रहेको छ ।

उमेर समूह		२०७२	२०७३	२०७४
		जम्मा	जम्मा	जम्मा
कुल विवाह संख्या	देनपा १- १५	४००	४२५	६७४
	देनपा १६ - १७	१२३	१४८	
	जम्मा	५२३	५७३	६७४
१८ वर्ष मुनिका	देनपा १- १५	४१	२४	
	देनपा १६ र १७	१८	१६	
	जम्मा	५९	४०	१६
प्रतिशत	गालविवाह	११.२८%	६.९८%	२.३७ %

२.८ बालबालिका र एचआईभी एड्स

देवचुली नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका एच.आइ.भी.संक्रमित र प्रभावित बालबालिकाहरुको विवरण यस प्रकार रहेको छ :

क्र.स.	विवरण	गलक	बालिका	जम्मा
१	पहिचान भएका जम्मा एच.आइ.भी. संक्रमित बालबालिकाहरु	३	२	५
२	एच.आइ.भी. प्रभावित बालबालिकाहरु	९	७	१६

स्रोत : लुम्बिनी प्लस, कावासोती, नवलपरासी

परिच्छेद-३

बालअधिकार र बालबालिकाको अवस्था

क) बालअधिकार (बालबचाउ, बालसंरक्षण, बालबिकास र बालसहभागिता)

बालबालिकाको विशेष हेरचाह, स्याहार र संरक्षणको लागि उनीहरूलाई बाँच्नको लागि चाहिने आधारभूत कुराहरूको व्यवस्था गर्नु, शिक्षा प्रदान गर्नु, स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउनु, खेल, मनोरञ्जन र आराम गर्न दिनु, माया, स्नेह गर्नु, हेला दुर्व्यवहार र शोषण हुनु लगायतका कुनै पनि खाले हिंसात्मक एवं सशस्त्र गतिविधीबाट जोगाउनु पर्दछ। सबै बालबालिकाले माया, स्नेह, शान्ति, समझदारी र सुरक्षित वातावरणमा रहेर असल शिक्षा हासिल गर्नु, स्वस्थ हुनु तथा सुरक्षित रूपमा आफ्नो बालापन बिना अवरोध बिताउन पाउनु पर्दछ। बालबालिकाको पनि मानविय अस्तित्व छ र उनीहरूलाई पनि सम्मान गरिनु पर्दछ, त्यसै ले बालअधिकार भनेको कुनै नौलो कुरा होईन। एउटा सक्षम नागरिकको रूपमा हुर्कनका निमित्त प्रत्येक बालबालिकाका लागि आवश्यक हुने माथि उल्लेखित कुराहरूको समग्र रूप नै बालअधिकार हो। बाल अधिकारका चार पक्षहरू निम्नानुसार छन्।

१. बाँच्न पाउने अधिकार

बाँच्न पाउनु बालबालिकाको जन्मसिद्ध अधिकार हो। गर्भमा रहेदेखि नै सुरक्षित हुनका लागि गर्भवती महिलाको विशेष स्याहार लगायत बालबालिकाको सुरक्षित रूपमा जन्म हुनुपर्दछ। जन्मे पछि पौष्टिक आहार र आवास, स्वस्थ वातावरण, सफा पानी, खोप, स्वास्थ्य स्याहार तथा प्राथमिक उपचार लगायतका आधारभूत कुराको व्यवस्था हुनुपर्दछ।

२. संरक्षण पाउने अधिकार

प्रत्येक बालबालिकाले भेदभाव, शोषण, दुर्व्यवहार, अपहेलना, उत्पीडन एवं हानीकारक काम तथा युद्धमा संलग्न हुनुपर्ने स्थिति, ओसारपोसार तथा बेचबिखन र आमाबाबुबाट अलग्गानु पर्ने लगायतका जोखिमपूर्ण स्थितिबाट सुरक्षित हुन पाउनुपर्छ। अपाङ्ग तथा परिवारविहीन बालबालिकाको निमित्त विशेष व्यवस्था हुनुपर्छ। सम्पूर्ण बालबालिकालाई कानुनी संरक्षण प्राप्त हुनुपर्छ।

३. विकास गर्न पाउने अधिकार

स्वच्छ वातावरणमा सार्थक शिक्षा आर्जन गर्ने, मनोरञ्जन, खेल र आराम गर्ने, बाबुआमाको समान माया-ममता पाउने, उचित स्वास्थ्योपचार लगायतका उचित जीवनस्तरका निमित्त चाहिने एवं बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, नैतिक, सामाजिक विकासका निमित्त आवश्यक पर्ने सुविधा र अवसरहरू प्राप्त गर्ने अधिकार प्रत्येक बालबालिकको जन्मसिद्ध अधिकार हो।

४. सहभागी हुन पाउने अधिकार

बालबालिकाको जीवनमा प्रभाव पार्ने नीतिनिर्णयहरूमा बालबालिकाको आफ्नो कुरा सुनिनुपर्ने र सो विचारको कदर गरिनु पर्ने, रचनात्मक कार्य, सामाजिक र सास्कृतिक क्रियाकलाप तथा जीवनका हरेक पक्षमा विना रोकतोक र विना भेदभाव सहभागी हुन पाउनु, आस्थाअनुसारको धर्ममा संलग्न हुने, बालबालिका सम्बन्धी कुनै पनि कुराको जानकारी राख्न र अभिव्यक्त गर्न, संघसंस्था खोल्न वा सहभागी हुन पाउने लगायतका अधिकारहरू सबै बालबालिकाले पाउनुपर्दछ ।

ख) बालअधिकार र बालबालिकाको अवस्था

बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति एवं कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ मा तोकिएका सेवा प्रवाह र संस्थागत सूचकहरूमा उल्लेखित नजिता प्राप्तीका लागि देवचुली नगरपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गरेदेखि नै विविध क्रियाकलापहरू संचालन गर्दै आइरहेको छ । जसका कारण हाल बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बालसहभागिता र संस्थागत सूचकहरूमा राम्रो नतिजा प्राप्त भएको छ । सूचक प्राप्तीका लागि गरिएका क्रियाकलाप र सूचकको अवस्थालाई यस प्रकार उल्लेख गरिएको छ :

३.१ बाँच्न पाउने अधिकार

विशेष गरी गर्भवती आमा तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य र घरपरिवारको सरसफाई सँग सम्बन्धीत यस बाल बचाउका सूचकहरूमा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र दुम्कौली, प्रगतिनगर स्वास्थ्य चौकी र देवचुली स्वास्थ्य चौकीले नै नेतृत्व लिई कार्य गरिरहेको अवस्था छ । साथै उक्त कार्यमा नगरपालिकाले आर्थिक सहयोग तथा समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गरेको छ र खानेपानी शुद्धिकरण र साबुन पानीले हात धुने कार्यक्रमको सन्दर्भमा खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिहरू र विद्यालयहरूले महत्वपूर्ण सहयोग गरेका छन् ।

बालबालिकाको बाँच्न पाउने अधिकार संरक्षणका लागि देवचुली नगरपालिकामा भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू यस प्रकार रहेको छ :

१. सुरक्षित मातृत्व, पूर्ण स्तनपान, आइरन चक्की प्रयोग र वर्थिङ्ग सेन्टरको प्रयोग सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम संचालन ,घरदैलो अभियान ।
२. नगरपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा सुनौलो हजार दिन कार्यक्रम संचालन ।
३. पूर्ण खोप सुनिश्चितताको घोषणा ।
४. बालबालिकालाई स्वास्थ्य उपचार र शैक्षिक सहयोग वितरण । वस्तीहरूमा सचेतना कार्यक्रम ।
५. खुल्ला दिशा मुक्त नगरपालिकाघोषणा । पूर्ण सरसफाइको क्रियाकलाप अगाडि बढाइएको ।
५. चर्पी गएपछि, खाना खानु अगाडि र बच्चाको दिसा धोएपछि साबुन पानीले हात धुनुपर्ने विषयमा विद्यालय र समुदाय स्तरमा सचेतना कार्यक्रम संचालन ।
६. खानेपानीको शुद्धिकरणको लागि बालुवा द्वारा पानी छान्ने प्रविधिको प्रयोग गरिएको ।
७. आ.व. २०७५/०७६ लाई खानेपानी वर्षको रूपमा घोषणा गरी लगानी बढाइएको ।

आ.व. २०७४/०७५ मा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार बाल बचाउका सूचकको अवस्था यस प्रकार रहे को छ :-

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था २०७४/०७५	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
क) बालबचाउ				
६ महिनासम्मको शिशुलाई आमाले अनिवार्यरूपमा पूर्ण स्तनपान (आमाको दूधमात्रै खुवाउने) गराएकाहुनेछन् ।	८१	८७.९४	८०	घरघुरी सर्वे अनुसार ६ महिना माथि १ वषका सम्मका १०८७ शिशु मध्ये ९५६ जनाले पूर्ण स्तनपान गर्न पाएको ।
एक वर्षभित्रकाप्रत्येक बालबालिकाहरूले पूर्ण रूपमाखोप (डिपिटी, विसिजी, हेपटाइटिस वि, हिव ३, दादुराको मात्रा) पाएकाहुनेछन् ।	१००	१००	१००	१ देखि २ वर्ष पूरा भएका ९५६ जना बालबालिका मध्ये सबै बालबालिकाले पूर्ण खोप पाएको ।
६ महिना देखि ५ वर्ष सम्मका बालबालिकाहरूले वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल खाएका हुनेछन् ।	१००	१००	१००	यस देवचुली न.पा. भित्रका ६ महिनादेखि ५ वर्ष सम्मका ३५९९ बालबालिका भएतापनि स्वास्थ्य संस्थामा ४०१२ जना बालबालिकाले भिटामिन ए क्याप्सुल खाएको ।
गर्भवतीआमाले दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी गराएकाहुनेछन् ।	८४.९१	८९.८	८०	११४१ जना सुत्केरी मध्ये ९३५ जनाले देनपा भित्रका स्वास्थ्य संस्थाबाट, अन्यत्र गै ९० ले दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी गराएको ।
गर्भवती महिलाहरूले कम्तिमा प्रसूतिपूर्व चार पटक र प्रसूति पश्चात आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराएका हुनेछन् ।	८३.३० ८१.०५	९०.५३ ८३.७	८०	स्थानीय र बाहिरका गरी ११७८ जना गर्भवती आमाले प्रसूतिपूर्व चार पटक सरकारीमा र स्थानीय ५२ ले निजीमा जाँच गराएको । स्थानीय १०३३ ले गर्भ जाँच गराएको पाइयो । सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा ९०४ र निजीमा ९० जनाले प्रसूति पश्चात आमा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य जाँच गराएको ।
गर्भवती महिलाले टिटानस विरुद्धको २ वटा खोप लगाएका हुनेछन् ।	९३.३०	१००	८०	११४१ जना गर्भवती आमाले मध्ये बाहिरका समेत गरी १२०० जनाले टिटानस विरुद्धको खोप लगाएको ।
गर्भवती तथा सुत्केरी आमाले आईरन चक्की (जम्मा २२५ वटा) खाएका हुनेछन् ।	८८.४५	८९.८	८०	११४१ जना आमालेमध्ये १०२५ जनाले २२५ ओटा आइरन चक्की खाएको । देवचुलीको स्वास्थ्य संस्थाबाट ११४१ जनाले आइरन लगेका छन् ।
एच आईभी संक्रमित आमाबाट जन्मिएका सबै बालबालिकाहरूले ARV Prophylaxis पाएका हुनेछन् ।	१००	०	१००	३ जना एच.आइ.भी.संक्रमिते । (स्रोत : सहभागी वर्दघाट)

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था २०७४/०७५	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
सबै घरघुरीमा पिउन योग्य खानेपानीको सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	दे.न.पा.मा रहेका ९७३८ घरघुरी मध्ये ९११२ घरघुरीले खानेपानीद्वारा वितरित धाराको पानी प्रयोग गर्ने, ४८६ ले ट्युबेलको पानी प्रयोग गर्ने र १४० घरघुरीले अन्य स्रोतको पानी प्रयोग गर्ने गरेको ।
चर्पी गएपछि, खानाखानु अगाडी र बालबालिकाको दिसाधोए पछि साबुनपानीले हातधुने परिपाटीको विकास भएको हुनेछ ।	९७	९७.५९	८०	९७३८ घरघुरी मध्ये ९५०४ ले साबुन पानीले हात धुने र २३४ घरघुरीले पानीले मात्रै हात धुने गरेको ।

३.२ बाल संरक्षणको अधिकार

बालबालिकाको संरक्षणका सूचकहरूमा आधारित रही देवचुली नगरपालिकाद्वारा गरिएको महत्वपूर्ण कार्यहरू यस प्रकार छन् ।

१. बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बनदेखि नै निरन्तर रुपमा वडा तथा टोल स्तरमा जन्मदर्ता सचेतना अभियान संचालन गरिएको छ ।
२. बालविवाह न्युनीकरणका लागि विद्यालय, बालक्लब, आमा समुह, पण्डित पादरी लगायतलाईसचेतनामुलक कार्यक्रमहरू ।
३. बालमैत्री आचारसंहिताको फ्ल्याक्स ब्यानर तयार गरी विद्यालय र संघसंस्था र सार्वजनिक स्थानहरूमा वितरण गरिएको ।
४. बाल संरक्षण नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
५. उद्योग वाणिज्य संघ, अन्य होटल व्यवसायी एवं सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई बालश्रम न्युनीकरण सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन ।
६. नगर बाल संरक्षण समिति, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, पारालिगल कमिटीद्वारा बाल संरक्षणको क्षेत्रमा सक्रियताका साथ कार्य भइरहेको ।

बाल संरक्षणका सूचकको अवस्था यस प्रकार रहेको छ :

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
५ वर्षमुनीका सबै बालबालिकाको जन्मदर्ता भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	गत वर्ष ५ वर्ष सम्मका ४०१४ जना बालबालिका सबैको जन्मदर्ता भएको २०७४ मा १३३७ को जन्म दर्ता भएको (न.पा.को पंजिकरण रजिष्टर)

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
बाल विवाहको संख्यामा कमी आएको हुनेछ ।	३.७ बाल विवाह बालविवाह	९७.६	८०	६७४ ओटा जम्मा विवाहमा १६ जनाको बालविवाह भएको । २.३७ प्रतिशत ।
निकृष्ट प्रकारको बालश्रम दर घटेको हुनेछ ।	१०२ जना	२० जना	८०	बालश्रमिक संख्या २० जनामा भरेको
घरपरिवार र समुदायबाट बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, बेचविखन, शोषण, दुर्व्यवहार जस्ता घरेलु हिंसा कम गर्ने कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याईएको हुनेछ ।	कार्य योजना बनेको	१००	८०	दे.न.पा.द्वारा बालसंरक्षण नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा आएको ।
बाल संरक्षण सम्बन्धी समुदायमा आधारित बाल संरक्षण प्रणालीलाई संचालनमा ल्याईएको हुनेछ ।	१००	१००	८०	नगर बाल संरक्षण समिति, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, पारालिगल कमिटी, प्रहरी चौकी बाल संरक्षण प्रणालीको रूपमा सक्रिय रहेको ।

३.३ बाल विकासको अधिकार

नगरपालिका क्षेत्र भित्र निजी र सरकारी गरी ४९ वटा शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । शैक्षिक हिसाबबाट देवचुलीमा स्थिति राम्रै भएको देखिन्छ ।

शैक्षिक संस्थाको सक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	तह	सामुदायिक	संस्थागत	गुरुकुल	मदरशा	जम्मा
१	कलेज	२				२
२	माध्यमिक विद्यालय	९	६	१		१६
३	आधारभूत विद्यालय	२१	५	१	१	२८
४	बालविकास मात्र	१	२			३
	जम्मा	३३	१३	२	१	४९

बालविकासको सूचकको क्षेत्रमा देवचुली नगरपालिकाद्वारा गरिएका महत्वपूर्ण कार्यहरू यस प्रकार रहेका छन् :

१. विद्यालयको प्र.अ., बालमैत्री सम्पर्क शिक्षक एवं बाल विकास केन्द्रका शिक्षकहरुलाई बालमैत्री स्थानीय शासन र बालमैत्री व्यवहार सम्बन्धी तालिम प्रदान ।
२. विद्यालयहरुमा बालमैत्री पूर्वाधार एवं खेलकुद सामग्री व्यवस्थापनका लागि न.पा.द्वारा बजेट विनियो जन ।
३. विद्यालयहरुलाई खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता सम्बन्धी तालिम दिइ शौचालय र खानेपानीको उचित व्यवस्थापनको लागि न.पा. र युनिसेफद्वारा सहयोग गरिएको ।
४. प्रत्येक वर्ष संचालन हुने विद्यार्थी भर्ना अभियानमा सहयोग ।
५. शिक्षा शाखासंगको समन्वयमा बालबालिकाको लगानी योजना तयारी ।
६. विद्यालयमा बालमैत्री आचारसंहिता र बालअधिकार सम्बन्धी फ्लेक्स ब्यानर, प्रचार प्रसार सामग्री र ब्रोसर वितरण ।
७. प्रत्येक विद्यालयमा बालअधिकार र बालमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी तालिम संचालन ।
८. चेकलिष्ट सहित विद्यालयहरुको अनुगमन ।

बाल विकासका सूचकको अवस्था यस प्रकार रहेको छ :

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरु	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था २०७४/०७५	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
ग) बाल विकास				
४ वर्ष सम्मका बालबालिकाहरु प्रारम्भिक बालविकास कक्षामा भर्ना भएका हुनेछन् ।	१००	१००	८०	३ देखि ५ वर्षका २२०९ भएपनि ३८५३ जना बालविकास केन्द्र तथा पूर्व प्रा.वि. मा भर्ना भएको । (३ वर्ष मुनी र ५ वर्ष माथिका बालबालिका समेत पूर्व प्रा.वि. तहमा भर्ना हुने हुँदा संख्या बढि भएको)
कक्षा १ को लागि विद्यालय जाने उमेर समूहका शतप्रतिशत बा(लबालिकाहरु विद्यालयभर्ना भएका हुनेछन् ।	१००	१००	१००	५ वर्ष उमेरका ७३६ जना बालबालिका भएपनि १२८९ जना कक्षा १ मा भर्ना भएको । (५ वर्ष भन्दा माथिका समेत रहे को र न.पा. बाहिरका समेत भर्ना हुने गरेकोले संख्या बढि देखिएको)

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम सेवा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था २०७४/०७५	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाले आधारभूत शिक्षा (१ देखि कक्षा ८ सम्म) पाएका हुनेछन् ।	९८	९९.५	८०	५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका ७०५२ जना बा(लबालिका भएपनि सोही उमेरका ९१९५ जनाले आधारभूत कक्षामा अध्ययन गरेको। (१२ वर्ष भन्दा माथिका समेत रहे को र न.पा. बाहिरका समेत भर्ना हुने गरेकोले कक्षा १ देखि ८ सम्ममा अध्ययन गर्ने संख्या बढी भएको ।
औपचारिक शिक्षाबाट वंचित बा(लबालिकाको लागि अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गर्ने व्यवस्था भएको हुनेछ ।	प्रक्रिया शुरु	१००	८०	प्रगतिनगर सामुदायिक सिकाई केन्द्रले जि.शि.का मार्फत अनौपचारिक शिक्षा संचालन गरेको
प्रत्येक विद्यालयमा छात्र छात्रा को लागिअलग अलग शौचालयको व्यवस्था भएको हुनेछ ।	१००	१००	८०	नगरपालिकामा रहेका ४७ ओटा विद्यालयमध्ये सबैमा अलग अलग शौ चालय रहेको ।
प्रत्येक विद्यालयमा अतिरिक्त कृयाकलाप सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	४७ ओटै विद्यालयमा वार्षिक शैक्षिक क्यालेण्डर अनुसार अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन हुने गरेको ।

३.४ बाल सहभागिताको अधिकार

कुनै पनि स्थानीय तहलाई बालमैत्री गराउनका लागि त्यहाँ बालबालिका सँग सम्बन्धित विभिन्न संरचनाहरूमा संस्थागत रूपमा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । देवचुली नगर

पालिकामा पनि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा १६९ ओटा बालक्लब गठन र परिचालन, वडा र नगर स्तरीय बाल संजाल गठन र परिचालन गर्दै एकिकृत योजना तर्जुमा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति लगायतमा अर्थपूर्ण बालसहभागिता सुनिश्चित गर्ने कार्य भएको छ । साथै बालबालिकाहरुलाई बालअधिकार तथा बालमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम प्रदान गरी उनीहरुको अधिकार र अर्थपूर्ण बाल सहभागिताको विषयमा सचेत गराइएको छ ।

माथि उल्लेखित कार्यका साथै देवचुली नगरपालिकाले बाल सहभागिताका सूचकको क्षेत्रमा गरेका महत्वपूर्ण कार्यहरु यस प्रकार रहेको छः

१. प्रत्येक वर्ष बालभेला सञ्चालन र बालभेलाका सबै मागहरु नगर सभाद्वारा सम्बोधन , बजेट लगानी ।
२. बालक्लबको महत्व र बालमैत्री स्थानीय शासनको विषयमा सचेतना सहित १६९ ओटा बालक्लब गठन तथा परिचालन ।
३. बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति, स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता ।
४. बालबालिकाहरुलाई बालअधिकार, बालमैत्री स्थानीय शासन तथा बालक्लब व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान ।

(क) स्थानीय तहको शासकीय संरचनामा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिताको स्थिती

क्र.स.	सहभागिता भएको निकाय	बालक	बालिका	जम्मा संख्या	कै
१	वडा योजना तर्जुमा	१७	१७	३४	
२	बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति	१	१	२	
३	नगर बाल संरक्षण तथा सर्वर्द्धन समिति	१	०	१	
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति	२०	३०	५०	
५	स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति	४	४	८	
६	बालक्लब	११९२	१२४५	२४३७	
	जम्मा	१२३५	१२५७	२४९२	

(ख) देवचुली नगरपालिकामा रहेका बालक्लबहरुको विवरण

देवचुली नगरपालिका भित्रका सबै आधारभूत र माध्यमिक तहका विद्यालय र सबै वडा टोलमा बालक्लब गठन गर्ने अभियान संचालन भई आजका मिति सम्म विद्यालय स्तरीय ४२, समुदाय स्तरीय १० ९ ओटा बालक्लब, १७ ओटा वडा स्तरीय बालसंजाल र १ नगर स्तरीय बालसंजाल गरी बालबालिकाका

१६९ ओटा संस्थाहरु क्रियाशिल छन् । बालक्लवको संचालक समिति वा नेतृत्वमा रहेका बालिका ११९२ र बालक १२४५ गरी २४३७ जना रहेका छन् जसको विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

क्र.स.	बालक्लवको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालिका	बालक	जम्मा
१	नवजागरण बाल क्लब	राजकुमार केसी	दे.न.पा १	३	८	११
२	शान्ती सिर्जना बाल क्लब	सुजन काभ्ले	दे.न.पा १	१४	१४	२८
३	सक्रिय नेपाल बालक्लब	आस्था अनिर्जित वस्ताकोटी	दे.न.पा १	१६	१७	३३
४	प्रगति बाल क्लव	दीपा खनाल	दे.न.पा १	७	८	१५
५	नव जागृति बाल क्लव	रविना महतो	दे.न.पा १	९	८	१७
६	नवल एकेडमी बालक्लब	दिव्यान तिवारी	दे.न.पा १	७	६	१३
७	ग्यालेक्सी बालक्लब	अनमोल महतो	दे.न.पा २	३	४	७
८	पुनर्वास बालक्लब	धन बहादुर माभी	दे.न.पा २	५	६	११
९	पुरानो दुम्कौली बालक्लब	विजय बहादुर दिक्षित	दे.न.पा २	७	६	१३
१०	कुमारवर्ती टोल बालक्लब	सुदिप थनेत	दे.न.पा २	७	८	१५
११	शान्ती बालक्लब	मिराज न्यौपाने	दे.न.पा २	५	६	११
१२	नारायणी बालक्लब	विश्वराज पोख्रेल	दे.न.पा २	८	७	१५
१३	सिर्जनशिल बाल क्लब	मनिषा पोख्रेल	दे.न.पा ३	७	१४	२१
१४	नव प्रतिभा बाल क्लब	अभिषेक रेग्मी	दे.न.पा ३	६	७	१३
१५	सक्रिय नेपाल बाल क्लव	उत्तम लम्साल	दे.न.पा ३	१०	१५	२५
१६	सद्भाव बालक्लब	प्रिया लम्साल	दे.न.पा ३	५	६	११
१७	नव सिर्जना बाल क्लब	विक्रम थापा क्षेत्री	दे.न.पा ४	१४	१३	२७
१८	उज्यालो बाल क्लव	चन्द्र बहादुर नेपाली	दे.न.पा ४	१०	१०	२०
१९	नव ज्योति बाल क्लब	विशाल वि.क.	दे.न.पा ४	१२	१४	२६
२०	शान्ति सृजना बाल क्लब	दिलिप नेपाली	दे.न.पा ४	१२	१२	२४
२१	ज्ञान दीप बाल क्लब	सुजन परिवार	दे.न.पा ४	७	८	१५
२२	सकला बालक्लब	नवराज रेग्मी	दे.न.पा ४	६	५	११
२३	देवचुली बालक्लब	स्नेहा श्रेष्ठ	दे.न.पा ४	८	७	१५
२४	अमर बालक्लब	कमल रेग्मी	दे.न.पा ४	७	६	१३
२५	एकता बाल क्लब	प्रदिप तिवारी	दे.न.पा ५	१३	१४	२७
२६	निलपोखरी बाल क्लब	सागर पौडेल	दे.न.पा ५	११	१२	२३

२७	सम्वेदनशिल बाल क्लब	दान बहादुर भयाउली	दे.न.पा ५	१३	१३	२६
२८	सकला बाल क्लब	प्रवेश सिग्देल	दे.न.पा ५	१०	९	१९
२९	विवेकशिल बाल क्लब	सुशिल चापागाई	दे.न.पा ५	७	६	१३
३०	नेपाल धर्ती बाल क्लब	टार्जन आछामी	दे.न.पा ५	३	६	९
३१	इन्द्रेणी बालक्लब, वन्दिपूर	दनियाल गाहा	दे.न.पा ५	१३	१३	२६
३२	अनुग्रह बालक्लब, वन्दिपूर	प्रकाश वान्टकी	दे.न.पा ५	११	१२	२३
३३	जलदेवी बालक्लब	ओम प्रकास मुम्मी	दे.न.पा ५	१०	१०	२०
३४	सरस्वती बाल क्लब	हरिराम गाहा	दे.न.पा ६	४	६	१०
३५	बाल किरण बाल क्लब	एजिक परियार	दे.न.पा ६	४	३	७
३६	कृतिपुर बालक्लब	सुप्रिया गाहा	दे.न.पा ६	५	६	११
३७	प्रतिभा शैक्षिक बालक्लब	प्रेरणा पाण्डे	दे.न.पा ७	६	५	११
३८	पुर्व टोला बालक्लब	अनमोल वि.क.	दे.न.पा ७	७	६	१३
३९	रानिवेल बालक्लब	अन्जना सोति	दे.न.पा ७	५	६	११
४०	रामबास चोक बालक्लब	रोहित शर्मा	दे.न.पा ७	६	७	१३
४१	एसमोडबालक्लब	सितल न्यौपाने	दे.न.पा ७	६	७	१३
४२	शान्ती टोल बालक्लब	उमा पाण्डे	दे.न.पा ७	६	७	१३
४३	युनिक टोल बालक्लब	सुजित काभले	दे.न.पा ७	७	६	१३
४४	सिद्धविनायक बालक्लब	नेत्रलाल गाहा	दे.न.पा ७	७	६	१३
४५	भीमसेन बाल क्लब	लक्ष्मी काफ्ले	दे.न.पा ७	५	८	१३
४६	प्रगति बालक्लब	हिमाल फाल	दे.न.पा ८	५	८	१३
४७	सक्रिय टोल बालक्लब	सरिता वि.क.	दे.न.पा ८	६	७	१३
४८	मिलिजुलि बालक्लब	रेजिना राई	दे.न. पा ८	६	७	१३
४९	मुडाबास बालक्लब	हिरामाया सारु	दे.न.पा ८	७	८	१५
५०	लाली गुराँस बाल क्लब	सुरज पराजुली	दे.न.पा ८	८	८	१६
५१	मनकामना सकृय बाल क्लब	ममता श्रीस	दे.न.पा ९	१०	१०	२०
५२	कृषि हरियाली बालक्लब	कुनाल भट्टराई	दे.न.पा ९	८	७	१५
५३	तिन घरे टोल बालक्लब	विष्णु थापा	दे.न.पा ९	५	६	११
५४	देउराली कालिका बाल(क्लब	मनु सारु	दे.न.पा ९	६	५	११

५५	बहत्तर मिलन टोल बाल(क्लब	कसिस लामा	दे.न.पा ५	७	८	१५
५६	कालिका बाल क्लब	सचिना तामाङ्ग	दे.न.पा ५	४	७	११
५७	सहनशील बाल क्लब	खेम बहादुर अस्लामी	दे.न.पा ९	१३	१३	२६
५८	मुना बाल क्लब	ईच्छा खड्का	दे.न.पा ९	१०	९	१९
५९	सृजना बाल क्लब	हेमप्रसाद तिवारी	दे.न.पा १०	९	४	१३
६०	नवल बाल क्लब	सागर न्यौपाने	दे.न.पा १०	६	६	१२
६१	पृथ्वी बालक्लब	एलिसा भट्टराई	दे.न.पा १०	९	२	११
६२	धौलागिरी बाल क्लव	सुजता भुसाल	दे.न.पा १०	९	६	१५
६३	पृथ्वी नगरटोल बालक्लब	एन्जल भट्टराई	दे.न.पा १०	६	६	१२
६४	मिलनटोल भगवती बाल(क्लव	लिलाराम पौडेल	दे.न.पा. १०	६	५	११
६५	सूर्य किरण बाल क्लब	अमन गुरुङ्ग	दे.न.पा ११	१०	१०	२०
६६	मिलिजुली बाल क्लब	सदिप्ती भट्ट	दे.न.पा ११	१२	१२	२४
६७	सफल बाल क्लब	अमृता चापागाई	दे.न.पा ११	८	५	१३
६८	पृथ्वी समाजसेवा बालक्लब	किरण लुङ्गेली	दे.न.पा ११	११	१४	२५
६९	नव प्रतिभा बाल क्लब	कपिल पाण्डे	दे.न.पा ११	१०	४	१४
७०	पुस्तकालय बाल क्लव	रक्षा न्यौपाने	दे.न.पा ११	१५	१४	२९
७१	भूकुटी बाल क्लब	एन्जल भट्टराई	दे.न.पा ११	९	९	१८
७२	एकता बालक्लब	गोबिन्द भुसाल	दे.न.पा ११	७	८	१५
७३	नवचेतना बालक्लब	भरना ढुङ्गाना	दे.न.पा ११	६	९	१५
७४	प्रगति बालक्लब	राजिव कालिराज	दे.न.पा ११	८	५	१३
७५	पुस्तकालय बालक्लब	रक्षा न्यौपाने	दे.न.पा ११	१०	५	१५
७६	अमर बाल क्लब	अर्मान मियाँ	दे.न.पा १२	४	१०	१४
७७	मिलीजुली बाल क्लब	बसुन्धरा काभ्ले	दे.न.पा १२	६	५	११
७८	लक्ष्मी जनजागरण बाल क्लब	विनोद भुसाल	दे.न.पा १२	१३	१३	२६
७९	मुक्ति बाल क्लब	इन्द्रमणि भुसाल	दे.न.पा १२	११	१०	२१
८०	नव परिवर्तन बाल क्लब	राजेन्द्र वि.क.	दे.न.पा १२	५	६	११
८१	दिव्यनगर बाल क्लब	सुजता चालिसे	दे.न.पा १२	१८	१२	३०

८२	सिर्जनशील बाल क्लब	आकाश न्यौपाने	दे.न.पा १२	१०	१४	२४
८३	दिव्य बाल क्लब	तुलसा पाण्डे	दे.न.पा १२	२०	१०	३०
८४	नवज्योति बाल क्लब	सागर भण्डारी	दे.न.पा १२	१५	१२	२७
८५	जनजागृति बालक्लब	शिशिर गैरे	दे.न.पा १२	१३	१५	२८
८६	सिर्जनशील बाल क्लब	सोना बोटे	दे.न.पा १३	११	१५	२६
८७	कुमारवर्ती बाल क्लब	कामना आचार्य	दे.न.पा १३	९	११	२०
८८	मुनलाईट बाल क्लब	सुषमा पराजुली	दे.न.पा १३	५	४	९
८९	प्रगति बालक्लब	नीता गौतम	दे.न.पा १३	५	४	९
९०	जन जागरण बालक्लब	विश्वास वराइली	दे.न.पा १३	६	५	११
९१	देवचुली बालक्लब	प्रशुन के. सी	दे.न.पा १३	४	५	९
९२	गणेश मन्दिर बाल क्लब	प्रमिश अर्याल	दे.न.पा १३	५	४	९
९३	एकता बाल क्लब	वर्षा लामिछाने	दे.न.पा १३	९	१५	२४
९४	नमुना बाल क्लब	प्रभा वाग्ले	दे.न.पा १४	८	५	१३
९५	सिर्जनशील बाल क्लब	सन्तोष दवाडी	दे.न.पा १४	१०	१४	२४
९६	जनकल्याण बाल क्लब	श्रद्धा अर्याल	दे.न.पा १४	१२	१२	२४
९७	बाल्मीकि बाल क्लब	शेरबहादुर वीरकट्टा	दे.न.पा १४	६	७	१३
९८	बाल मञ्जरी बालक्लब	स्वस्तीका दवाडी	दे.न. पा १४	११	१०	२१
९९	प्रगति बाल क्लब	दिपक सुनार	दे.न.पा १५	१०	१०	२०
१००	नारायणी बाल क्लब	सन्देश राई	दे.न.पा १५	१३	८	२१
१०१	विश्व ज्योति बाल क्लब	अनमोल शर्मा	दे.न.पा १५	२०	१५	३५
१०२	जनज्योति बाल क्लब	दिपेन्द्र भुसाल	दे.न.पा १५	७	४	११
१०३	जागृति बाल क्लब	गंगाराम खत्री	दे.न.पा १५	८	१०	१८
१०४	परिवर्तनशील बाल क्लब	विशाल सुनार	दे.न.पा १५	११	१४	२५
१०५	शिशिर बसन्त बाल क्लब	अमृत भट्टराई	दे.न.पा १५	२१	१७	३८
१०६	पशुपति साङ्गवेद बालक्लब	सागर चापागाई	दे.न.पा १५	०	११	११
१०७	शिवालय बालक्लब	कृष्णा भट्टराई	दे.न.पा १५	८	९	१७
१०८	उन्नती बालक्लब	मिलन रानाभाट	दे.न.पा १५	८	७	१५
१०९	मिलन बालक्लब	सन्तोस श्रेष्ठ	दे.न.पा १५	५	६	११
११०	सुवर्ण बालक्लब	रीता खड्का	दे.न.पा १५	७	८	१५
१११	नारायणी बालक्लब	सदेश राइ	दे.न.पा १५	८	७	१५
११२	देवचुली बाल क्लब	सफल गुरुङ्ग	दे.न.पा १६	८	९	१७

११३	ध्रुव तारा बाल क्लव	निराजन मल्ल	दे.न.पा १६	६	५	११
११४	रोजबर्ड बाल क्लव	गुरास महतो	दे.न.पा १६	७	९	१६
११५	सुनौलो विहानी बाल क्लव	सुशील पुलामी	दे.न. पा १६	८	६	१४
११६	मिलिजुली बाल क्लव	महिमा लुगेली	दे.न. पा १६	४	७	११
११७	प्रगति बाल क्लव	विद्या ढुङ्गाना	दे.न. पा १६	५	६	११
११८	सृजना बाल क्लव	संगम बस्नेत	दे.न. पा १६	५	६	११
११९	सगरमाथा वालक्लव	समिक्षा अधिकारी	दे.न. पा १६	६	५	११
१२०	सृजनशिल बालक्लव	विवेक महतो	दे.न.पा. १६	६	५	११
१२१	आँपचौर बालक्लव	रक्षा थनेत	दे.न. पा १६	४	७	११
१२२	हरियाली बालक्लव	प्रतिमा ढकाल	दे.न. पा १६	५	६	११
१२३	प्रभात जनता बालक्लव	गोपाल पुलामि	दे.न.पा १६	८	९	१७
१२४	वाइज भिजन बाल क्लव	निशान्त गौतम	दे.न.पा १६	६	७	१३
१२५	सरस्वती बालक्लव	चन्द्र ग्रामङ्गजा	दे.न. पा १६	६	९	१५
१२६	कालिका बालक्लव	गोविन्द अर्याल	दे.न. पा १६	६	७	१३
१२७	चौतर्फी बालक्लव	सौगात सापकोटा	दे.न. पा १६	७	६	१३
१२८	देवचुली मा.वि.बालक्लव	सचिना वाचे	दे.न. पा १६	८	७	१५
१२९	देवचुली प्रा. वि बालक्लव	सफल थारु	दे.न. पा १६	६	७	१३
१३०	अमर ई.बालक्लव	आशिका अधिकारी	दे.न. पा १६	७	६	१३
१३१	कुमारवर्ती,वालक्लव	गुरास महतो	दे.न. पा १६	५	८	१३
१३२	इन्द्रेणी बाल क्लव	प्रिति आले	दे.न. पा १७	६	५	११
१३३	प्राकृतिक बाल क्लव	अनिशा वि.क.	दे.न. पा १७	९	२	११
१३४	ज्ञान ज्योति बालक्व	सपना पौडेल	दे.न.पा १७	५	६	११
१३५	लायन्स बालक्लव	सुवास सुवेदी	दे.न.पा १७	७	२८	३५
१३६	सुधार बालक्लव	श्रृसा पौडेल	दे.न.पा १७	५	६	११
१३७	आदर्श बाल क्लव	जुना पौडेल	दे.न.पा १७	४	४	८
१३८	दिप ज्योति बाल क्लव	जुना पौडेल	दे.न.पा १७	८	३	११
१३९	स्टार युनाइटेड बालक्लव	सुदर्शन तिमिल्सिना	दे.न. पा १७	४	७	११
१४०	परिवर्तन बाल क्लव	सुस्मा पोखरेल	दे.न.पा १७	३	८	११
१४१	प्रगति वाल क्लव	मनोज पौडेल	दे.न.पा १७	८	१५	२३
१४२	बर्टाँडी बालक्लव	भावना शर्मा	दे.न.पा १७	१०	५	१५
१४३	नौलो विहानी वाल क्लव	अनिशा महतो	दे.न.पा १७	५	१०	१५

१४४	ज्ञानज्योति बालक्लब	सपना पौडेल	दे.न.पा १७	६	७	१३
१४५	लगनसिल बालक्लब	कपिल पौडेल	दे.न. पा १७	७	६	१३
१४६	वरचुली बालक्लब	रेजिना घर्ति	दे.न.पा १७	८	५	१३
१४७	कुलेनी बालक्लब	सन्तबहादुर तामाङ्ग	दे.न.पा १७	५	८	१३
१४८	जीवनज्योती बालक्लब	दिपिका अधिकारी	दे.न.पा १७	८	९	१७
१४९	सरस्वती बालक्लब	रिता तामाङ्ग	दे.न.पा १७	५	८	१३
१५०	कुजौलि बालक्लब	सुमित थनेत	दे.न.पा १७	७	६	१३
१५१	छिपेनी बालक्लब	निसान्त चौधरी	दे.न.पा १७	७	६	१३
	जम्मा			११९२	१२४५	२४३७

देवचुली नगरपालिका भित्र रहेको वडा स्तरीय बाल सञ्जाल

१	वडा स्तरीय बाल संजाल	दिपा खनाल	दे.न.पा १	४	११	१५
२	वडा स्तरीय बाल संजाल	विश्वराज पौडेल	दे.न.पा २	८	६	१४
३	वडा स्तरीय बाल संजाल	आस्था अनिर्जित वास्ताकोटी	दे.न.पा ३	५	१०	१५
४	वडा स्तरीय बाल संजाल	कुसल कडेल	दे.न.पा ४	७	६	१३
५	वडा स्तरीय बाल संजाल	जनक भुसाल	दे.न.पा ५	७	७	१४
६	वडा स्तरीय बाल संजाल	सुप्रिया गाहा	दे.न.पा ६	४	९	१३
७	वडा स्तरीय बाल संजाल	सुप्रिया भुजेल	दे.न.पा ७	६	८	१४
८	वडा स्तरीय बाल संजाल	दिपा सुनार	दे.न.पा ८	५	१०	१५
९	वडा स्तरीय बाल संजाल	शुस्मा गाहा	दे.न.पा ९	७	६	१३
१०	वडा स्तरीय बाल संजाल	सुदीप काफ्ले	दे.न.पा १०	७	८	१५
११	वडा स्तरीय बाल संजाल	रक्षा न्यौपाने	दे.न.पा ११	१०	४	१४
१२	वडा स्तरीय बाल संजाल	तिलक कण्डेल	दे.न.पा १२	८	६	१४
१३	वडा स्तरीय बाल संजाल	वर्षा लामिछाने	दे.न.पा १३	९	४	१३
१४	वडा स्तरीय बाल संजाल	अनिस जैशी	दे.न.पा १४	५	७	१२
१५	वडा स्तरीय बाल संजाल	राजन लामिछाने	दे.न.पा १५	४	९	१३
१६	वडा स्तरीय बाल संजाल	सविता लामिछाने	दे.न.पा १६	६	७	१३
१७	वडा स्तरीय बाल संजाल	रेजिना घर्ति मगर	दे.न.पा १७	६	७	१३
१८	नगर स्तरीय बाल संजाल	अर्मान मियाँ	देवचुली न.पा.	१२	१५	२७

(ग) देवचुली नगरपालिकामा बाल सहभागिताको सूचकको अवस्था यस प्रकार रहेको छ

बालमैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम से वा सूचकहरू	आधार अवस्था (२०७२)	हालको अवस्था (२०७४/०७५)	घोषणाको लागि आवश्यक प्रतिशत	सूचनाको व्याख्या
बाल सहभागिता				
स्थानीयनिकायको निर्णय प्रक्रियामा १२ देखि १८ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूको संस्थागत सहभागिताको संयन्त्र विकास गरी सहभागी गराइएको हुनेछ ।	१००	१००	८०	बालभेला सम्पन्न गरिएको र वडामा योजना तर्जुमा गर्दा १ बालक र १ बालिकाको सहभागिता गराइएको ।
स्थानीय निकायले संचालन गर्ने योजनामा बालबालिकाको योजना तथा कार्यक्रम समेटिएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	विगत ३ वर्षदेखि नै बालभेला संचालन गरी परिषदमा बालबालिकाको योजना समेटिएको ।
विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा संस्थागत तवरबाट बालबालिकाको आवाज सुनिने व्यवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	९०	९५.४५	८०	आधारभूत र मा.वि. गरी ४४ मध्ये ४२ ओटा विद्यालयको वि.व्य.स.मा बालक्लब प्रतिनिधिको सहभागिता रहेको ।
स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा बालक्लवको प्रतिनिधित्व हुनेछ ।	६६.६६	१००	८०	नगर बाल संजालको निर्णयबाट स्वा.व्य.स. मा बालबालिकाको प्रतिनिधित्व सबैमा भएको ।
नगरमा बालक्लवको सञ्जाल र नगरपालिकाको हकमा नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा बाल समूह गठन भै क्रियाशील रहेको हुनेछ ।	१००	१००	८०	विद्यालय र समुदायमा गरी १५१ ओटा बालक्लब गठन भई सक्रिय रहेको । १७ वडा संजाल , १ नगर संजाल ।
जिल्ला र नगर तहमा बाल संजाल गठन भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	नगर स्तरीय बाल संजाल गठन भएको र जिल्लाको बालसंजालमा प्रतिनिधित्व भएको ।

३.५ देवचुली नगरपालिकामा बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति एवं कार्यविधि २०६८ बमोजिम संस्थागत सूचकहरूको अवस्था यस प्रकार रहेको छ :

संस्थागत सूचक				
स्थानीयतहको योजना पद्धति नियमित रूपमा संचालन भएको हुनेछ	१००	१००	१००	नियमित रूपमा नगरसभा सम्पन्न भएको ।
स्थानीय तहको आफ्नो लागि बालमैत्री व्यवहार, आचार संहिता, विनियम, निर्देशिका तथा कार्यविधिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका हुनेछन् ।	१००	१००	१००	बालमैत्री आचारसंहिता तयार गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको ।
स्थानीय निकायमा बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन समिति गठन भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	MCFLG समिति गठन भई सक्रिय रहेको ।
स्थानीय विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति क्रियाशील रहनेछन् ।	८५	९५.४५	८०	आधारभूत र मा.वि. गरी ४४ मध्ये ४२ ओटा विद्यालयको वि.व्य.स.मा बालक्लब प्रतिनिधिको सहभागिता रहेको ।
स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति क्रियाशील रहनेछन् ।	१००	१००	८०	मसिक बैठक बस्ने गरेको र नगर बाल संजालको निर्णयबाट स्वा.व्य.स. मा बालबालिकाको प्रतिनिधित्व भएको । ४ वटामा प्रतिनिधित्व ।
स्थानीय स्तरमा बालविकास केन्द्र, बाल कक्षा तथा पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू संचालन भएका हुनेछन् ।	१००	१००	८०	४२ ओटा बालविकास केन्द्र तथा पूर्व प्रावि हरु संचालनमा रहेको ।
स्थानीय स्तरमा बालक्लवहरूको सक्रियता रहनेछ ।	९०	१००	८०	विद्यालय र समुदायमा गरी १५१ ओटा बालक्लब र १८ वटा सञ्जाल गठन भई सक्रिय रहेको ।
स्थानीय स्तरमा पारालिगल कमिटी जस्ता महिला समूहहरूको सक्रियता रहनेछ र यस्ता कमिटीहरू बाल अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनमा क्रियाशील रहनेछन् ।	१००	१००	८०	लैङ्गिक हिंसा निगरानी समुह, पारालिगल कमिटी र नगर बाल संरक्षण समिति सक्रिय रहेको ।

स्थानीय स्तरमा बाल संजाल विकास भएको हुनेछ र जिल्ला स्तर सम्म उनीहरुको प्रतिनिधित्व रहनेछ ।	१००	१००	८०	जिल्ला बाल संजालमा नगर बालसंजालबाट १ जनाको प्रतिनिधित्व रहेको ।
बालबालिकाकालागि स्थानीय विकास योजना र लगानी योजनातर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	१००	१००	१००	प्रत्येक वर्ष स्थानीय विकास योजना र लगानी योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको ।
जिल्ला, नगर तथा गाँउ विकास योजनामा बालबालिकाका संग सम्बन्धित योजना तथा कार्यक्रम समेटी एकीकृत नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	९५	१००	८०	नगरपालिकाको आवधिक योजना तयार भएको । बालमैत्री घोषणा पश्चातको रणनीतिक योजना तयार गरिएको ।
बालबालिका सम्बन्धी स्थितिपत्र तयारी तथा प्रकाशन र अद्यावधिक भएको हुनेछ ।	भएको	१००	१००	तयारी सम्पन्न ।

परिच्छेद - ४

बालबालिका सम्बन्धी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको अवस्था

४.१ बालबालिकाको लागि स्थानीय विकास योजना

देवचुली नगरपालिकाले प्रत्येक वर्ष वार्षिक रूपमा स्थानीय विकास योजना तयार गर्ने गरेको छ । नगरपालिका पदाधिकारी, महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाती, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका नागरिक लगायत सम्पूर्ण सरकोकारवालाको संलग्नतामा स्थानीय विकास योजना तयार हुनुका साथै यसको कार्यान्वयनको अवस्था पनि राम्रो छ । योजनाहरू प्रत्येक वर्ष करिब ९० प्रतिशत भन्दा बढि कार्यान्वयन हुने गरेका छन् ।

बालबालिकाको क्षेत्रमा नगरपालिकाले आ.व.२०७३/०७४ सम्म कुल पुँजीगत बजेटको १५ प्रतिशत बजेट विनियोजन गरी बालबालिका द्वारा बालभेला बाट गरिएको माग र बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यविधिमा निर्देशित कार्यक्षेत्रमा लगानी गर्ने गरिएको छ । साथै नगरपालिकाको हरेक वार्षिक र आवधिक योजनाहरूमा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता मार्फत नै योजनाहरू माग भई कार्यान्वयनको चरणमा जाने गरेको छ । वडा योजना तर्जुमा जस्ता संरचनामा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष रूपमा सहभागी गराइएको हुनाले ती समितिहरू बाटै योजना छनौट भइ आउने हुँदा योजना निर्माणमा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित भएको छ ।

नगर सभाबाट स्वीकृत भएको आ.व. २०७५/०७६को नगर विकास योजनामा समावेश भएका बालबालिकासँग सम्बन्धित योजनाहरू यस प्रकार रहेका छन् :

1			
2			
3			

4	,	.
5	. . .	.
6	. . .	.
7	. .	.
8	. ,	.
9		.
10	. .	.
11		.
12		.

13				
14				
15				
16				
17				
18				
19	, (.) /			
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				

	28	
	29	
	30	
	31	
	32	
	33	
	34	
	35	
	36	
	37	
	38	
	39	
	40	
	41	
	42	
	43	

୪୪	
୪୫	
୪୬	
୪୭	
୪୮	
୪୯	
୫୦	
୫୧	
୫୨	
୫୩	
୫୪	
୫୫	
୫୬	
୫୭	

୫୮		
୫୯		
୬୦		
୬୧		
୬୨		
୬୩		
୬୪		
୬୫		
୬୬		
୬୭		
୬୮		
୬୯		
୭୦		

୭୧		85					
୭୨			.				
୭୩		86					
୭୪							
୭୫							
୭୬							
୭୭							
୭୮							
୭୯							
୮୦							
୮୧							
୮୨							
83			.	.			
84							

देवचुली नगरपालिका

बालबालिकाको लागि आवधिकलगानी योजनाको सक्षिप्त विवरण

लगानी योजना तयारी गोष्ठी र छलफल : २०७५ श्रावण ११ र १२ गते

कार्यक्रमभएको स्थान : सहारा पार्टी प्यालेस, देवचुली न.पा. वडा नं. ०२, केउरेनी

कार्यक्रममा सहभागिताको विवरण : ४५ जना (महिला- १०, पुरुष-३५, बालक- १, बालिका-१)

सहभागिताहरूको विवरण : जनप्रतिनिधि-२९, बालक्लवप्रतिनिधि- २, शिक्षाशाखा/विद्यालयप्रतिनिधि-१,

स्वास्थ्य संस्था-१, प्रहरी, न.पा. कर्मचारी र अन्य सरोकारवाला-१२

लगानी योजनाको सारांश

क्र.सं.	क्षेत्र	आर्थिक वर्ष अनुसारको जम्मा बजेट			जम्मा	कै.
		२०७५/०७६	०७६/०७७	०७७/०७८		
१	बालबचाउ					
		३०२५	२९४०	२९४०	८९०५	
२	बाल संरक्षण					
		२१०४	१९७९	१९७९	६०६२	
३	बालविकास					
		२०५०	२०००	२०००	६०५०	
४	बाल सहभागिता					
		१३६६	१५३६	१५३६	४४३८	
५	संस्थागतविकास					
		३९३६	२८९६	३३९६	१०२२८	
जम्मा		१२४८१	११३५१	११८५१	३५६८३	
जम्मा : (३५६८३०००।००) तीन करोड छपन्न लाखत्रियासीहजार रुपैया मात्र ।						

४.२ बालबालिकाको लगानी योजना

देवचुली नगरपालिकाले आ.व. २०७१/०७२ देखि नै बालबालिकाको क्षेत्रमा १५ प्रतिशत बजेट विनियोजन गरी बालबालिकाको माग र बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि पूरा गर्नुपर्ने सूचकको क्षेत्रमा लगानी गर्दै आइरहेको छ । नगरपालिकाले आ.व. २०७२/०७३ देखि आ.व.२०७६/०७७ सम्मको लागि राजनीतिक दल, बालबालिका, शिक्षा कार्यालय, बालमैत्री स्थानीय शासन नगर समिति एवं सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा रु.३५६८३०००।०० बराबरको बालबालिकाको लगानी योजना तयार गरेको

छ । अब नयाँ परिवेश भएकोले विगतका योजनाहरूलाई कार्यपालिका बैठकमा छलफल गरिनेछ । बालमैत्री नगर घोषणा पश्चात समेत सोही लगानी योजना लाई प्राथमिकतामा राखि कार्य गर्न सकिने छ । बालबालिकाको लगानी योजनाको पुस्तिकामा उल्लेख भए बमोजिम बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागिता र संस्थागत विकासको क्षेत्रमा गरिने लगानी विवरणलाई सारांशमा यस प्रकार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

लगानी योजनातयारी गोष्ठी र छलफल : २०७५ श्रावण ११ र १२ गते

कार्यक्रमभएको स्थान : सहारा पार्टी प्यालेस, देवचुली न.पा. वडा नं. ०२, केउरेनी

कार्यक्रममा सहभागिताको विवरण : ४५जना (महिला- १०, पुरुष-३५, बालक- १, बालिका-१)

सहभागिताहरूको विवरण : जनप्रतिनिधि-२९, बालक्लबप्रतिनिधि- २, शिक्षाशाखा/विद्यालयप्रतिनिधि-१, स्वास्थ्य संस्था-१, प्रहरी, न.पा. कर्मचारी र अन्य सरोकारवाला-१२

लगानी योजनाको सारांश

क्र.स.	क्षेत्र	आर्थिक वर्ष अनुसारको जम्मा बजेट			जम्मा	कै.
		२०७५/०७६	०७६/०७७	०७७/०७८		
१	बालबचाउ					
		३०२५	२९४०	२९४०	८९०५	
२	बाल संरक्षण					
		२१०४	१९७९	१९७९	६०६२	
३	बालविकास					
		२०५०	२०००	२०००	६०५०	
४	बाल सहभागिता					
		१३६६	१५३६	१५३६	४४३८	
५	संस्थागतविकास					
		३९३६	२८९६	३३९६	१०२२८	
जम्मा		१२४८१	११३५१	११८५१	३५६८३	
जम्मा : (३५६८३०००।००) तीन करोड छपन्न लाखत्रियासीहजार रुपैया मात्र ।						

४.३ योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन

देवचुली नगरपालिकाको बालबालिका सम्बन्धी योजना र गाविसमा लागू गरिएको बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रगतिको विषयमा समय समयमा तत्कालिन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, तथा जिल्ला समन्वय समिति लगायतले अनुगमन गरी सुझाव दिने कार्य भइरहेको छ भने नगरपालिकाले पनि अनुगमनको सुचि सहित विद्यालय, घरधुरी एवं बालक्लबको अनुगमन गरी कार्यक्रमको प्रभावकारीताको विषयमा समीक्षा गर्ने कार्य नियमित रूपमा गरिरहेको छ ।

४.४ साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरूको भूमिका

बालमैत्री स्थानीय शासनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरूको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। सम्बन्धीत मुख्य साभेदार तथा सहयोगी संस्थाको नामावली र भूमिका यस प्रकार उल्लेख गरिएको छ :

बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमका साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरू

सरोकारवाला	सरोकारका सवालहरू
प्रशासन जिल्ला कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> जिल्ला बाल कल्याण समिति मार्फत बालबालिकाको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा बालहितमा नीति निर्माण गर्ने कार्यान्वयन गराउने। राज्यद्वारा तयार नीति निर्माणलाई कार्यान्वयनमा पहल गर्ने। नागरिकता तथा परिचयपत्र दिने अर्धन्यायिक सेवा दिने शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने
नगरपालिका	<ul style="list-style-type: none"> बालबालिकाको क्षेत्रमा बजेट छुट्टयाउने। योजना तर्जुमा गर्ने। बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गर्ने। राज्यले व्यवस्था गरे अनुसारको सामाजिक, सुरक्षा भत्ता लगायत व्यवस्था गर्ने। नगरपालिकामा बालमैत्री योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन/पहल गर्ने। जिल्लास्तरीय/नगर स्तरीय नीति नियम बनाउने श्रोत साधनको बाँडफाँडमा नियमित अनुगमन बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने संघ संस्थाहरूको नियमित रुपमा अनुगमन
सामाजिक विकास शाखा / महिला तथा बालबालिका शाखा	<ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण बालबालिकाको अभिभावकको सुनिश्चितता Focal Point जिल्ला बालकल्याण समितिको सचिवालय समन्वय र सहकार्य
शिक्षा विकास तथा समन्वय ईकाइ/शिक्षा शाखा	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न निकायसँगको समन्वयमा भर्ना अभियान छात्रवृत्ति प्रदान विशेष कक्षा संचालन बाल सहभागिता प्रवर्द्धन विद्यार्थी शिक्षक अनुपात बालमैत्री विद्यालय सञ्चालन बालमैत्री वार्षिक शैक्षिक क्यालेण्डर विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा बाल सहभागिताको सुनिश्चितता

नगर स्वास्थ्य शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ● बालबालिकाहरुको लागि नियमित खोप ● प्राथमिक उपचारको सामग्री वितरण ● मातृ शिशु स्याहार तथा पौष्टिक आहार सम्बन्धी जनचेतना मूलक कार्यक्रम ● सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाईबारे जनचेतना ● बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य परिक्षण, तथ्यांक संकलन
जिल्ला प्रहरी कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> ● महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रको प्रभावकारी संचालन ● बाल दुर्व्यवहारका घटनाहरुको दर्ता तथा अभिलेखिकरण ● दुरुपयोगका घटनाहरुको संरक्षण गर्ने/उद्धार गर्ने ● बालमैत्री छानविन तथा अपराध अनुसन्धान
जिल्ला बाल कल्याण समिति	<ul style="list-style-type: none"> ● बाल क्लब सूचिकरण । ● बालक्लबको स्थानिय तह स्तरीय संजाल निर्माण र क्षमता अभिवृद्धि । ● नगर बाल संरक्षण तथा सम्बर्द्धन समिति गठन गर्ने एवं बाल अधिकारको लागि नगरतहमा क्रियाशिल बनाउने । ● बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने । ● जोखिम अवस्थाका बालबालिकाको लागि विषेश पहल गर्ने । ● बालबालिकाको सूचना एवं तथ्याँक अद्यावधिक गर्ने । ● बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने गैसहरुसंग समन्वय, सहयोग र कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने ।
बालक्लब सञ्जाल	<ul style="list-style-type: none"> ● बालक्लब गठन तथा परिचालन ● बालमैत्री योजना निर्माण ● सचेतना तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप ● समन्वय/ सहकार्य ● अनुगमन र मूल्यांकन
जिल्ला अदालत/ बार एशो सिएसन	<ul style="list-style-type: none"> ● कानुनी सहयोग परामर्श । ● वकालत पैरवी । ● बाल ईजलास सञ्चालन
पत्रकार महासंघ/ सचार माध्यम	<ul style="list-style-type: none"> ● बालबालिका सम्बन्धी सामग्रीहरु प्रचारप्रसार । ● बाल पत्रकारीता । ● बालअधिकार उलघनहरुको संकलन तथा वितरण
शिक्षकका पेशागत संस्था	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालयमा बालमैत्री वातावरण निर्माणमा सहयोग गर्ने । ● विद्यालय र जिल्ला शिक्षा कार्यालयसंग समन्वय गर्ने । ● बालअधिकारको वकालत

अभिभावक संघ	<ul style="list-style-type: none"> ● परिवार, समुदाय र विद्यालयमा बालमैत्री वातावरण सृजनाका लागि सहयोग, सचेतना र सहकार्य। ● समन्वय र सहकार्य
राजनीतिक दलहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● श्रोत साधनको बाँडफाँडमा नियमित अनुगमन ● बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने संघ संस्थाहरूको नियमित रूपमा अनगमन ● बालअधिकार सम्बन्धी आफ्नो घोषणापत्र तथा दस्तावेजहरूमा बाल सरोकारका विषयलाई सम्बोधन गर्ने। ● बालअधिकारको सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई दबाव गर्ने। ● स्थानीय बालअधिकारको सवाललाई राष्ट्रिय स्तरसम्म पुरयाउने र उक्त सवालहरूलाई पुरा गर्न दबाव दिने। ● राजनीतिक क्रियाकलापमा बालबालिकालाई प्रयोग नगर्ने (बन्द, हडताल, सभा, ट्रुन्द) ● बालअधिकार सम्बन्धी सचेतना वृद्धि गर्ने।
उद्योग वाणिज्य संघ	<ul style="list-style-type: none"> ● कलकारखानामा श्रमिकको रूपमा प्रयोग नहुने। ● स्टेशनरी सामग्रीहरू सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउनुपर्ने। ● बाल संरक्षणका गतिविधिमा सहयोग।
यातायात व्यवसायी समिति तथा यातायात व्यवसायीहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● सह-चालक/सहयोगी रूपमा लगाउन नहुने। ● रिक्सा चलाउन दिन नहुने। ● भाडामा छुट हुनुपर्ने। ● विद्यालय क्षेत्रमा हर्न निशेध हुनुपर्ने। ● गाडीको गति सिमित हुनुपर्ने।
मजदुर संघ	<ul style="list-style-type: none"> ● स्कुल पढाउने सोचको विकास गर्नुपर्ने। ● श्रमशोषण गर्न नहुने। ● मजदुरको रूपमा काममा लगाउन नहुने। ● बालबालिका प्रति सचेत एवं संवेदनशिल हुनुपर्ने।
गैरसरकारी संघसंस्थाहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न कार्यक्रम/परियोजनाहरू ● शिक्षा सम्बन्धी, स्वास्थ्य पुनःस्थापना/संरक्षण/उद्धार। ● अन्य सरोकार संस्था/लुइक संग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने। ● बाल अधिकारका सम्बन्धमा सचेतता। ● बालकलबहरू बनाउने र सहयोग गर्ने। ● नागरिक समाज संग सहकार्यमा काम गर्ने। ● क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी क्रियाकलापहरू।

यस नगरपालिका भित्र रहेका सरोकारवालाहरूको भेला मिति २०७५ श्रावण २५ गते सम्पन्न भयो र उक्त भेलाबाट कृष्णादेवी शर्मा श्रेष्ठको संयोजकत्वमा नगरस्तरीय सरोकारवालाहरूको संजालीकरण गठन भएको छ।

परिच्छेद ५

बालबालिका सम्बन्धी भएका कार्यहरूको उपलब्धी

५.१ दिगो विकास लक्ष्य र बालबालिका

विश्वका १९३ राष्ट्रहरू द्वारा सन् २००० मा सन् २०१५ सम्मका लागि तय गरिएका सहश्राव्दी विकास लक्ष्यका उपलब्धी रक्षा गदै सामाजिक आर्थिक वातावरणीय र विकासको क्षेत्रमा थप सुधार गर्न सन् २०१६ देखि २०३० सम्मका लागि दिगो विकास लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएका छन् । १७ वटा दिगो विकास लक्ष्यहरू मध्ये क्र.स. १ देखि ६ सम्मका लक्ष्यहरू प्रत्यक्ष परोक्ष बालबालिका सँग सम्बन्धित छन् । जुन निम्न प्रकार रहेका छन् ।

- (क) **पहिलो दिगो विकास लक्ष्य** : 'सबै ठाँउ बाट सबै प्रकारका गरिवीको अन्त्य गर्ने रहेको छ । जसमा सन् २०३० सम्ममा दैनिक १.५ डलर भन्दा कम आम्दानीमा बाँचेका मानिसको संख्यालाई शून्य बनाउने उद्देश्य राखिएको छ' । गरिवीको दुस्क्रले बालबालिकाको बाल बाचाउ र बाल संरक्षणका सुचकहरूमा सिधा सम्बन्ध राख्ने हुदाँ दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तीको कार्य योजना सबै तहका सरकार र शासन पद्धतिमा आवश्यक हुनेछ ।
- (ख) **दोस्रो दिगो विकास लक्ष्य** : भोकमरीको अन्त्य गर्ने खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्धन गर्ने' रहेको छ । यसका उपलक्ष्यहरूमा विशेष गरी शिशु लगायत गरिब र जोखिम पूर्ण अवस्थामा रहेकाहरूलाई वर्ष भरि नै सुरक्षित पौष्टिक र पर्याप्त खाद्यको पहुँच सुनिश्चित गर्ने, सन् २०३० सम्म सबै खाले कुपोषणको अन्त्य गर्ने, सन् २०२५ सम्ममा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूमा तौल कम हुने र दुब्लो पातलो हुने जस्ता रोग सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्ने लगायत किशोरी, गर्भवती र सुत्केरी महिलाको पोषण सम्बन्धी आवश्यकता पूरा गर्ने रहेका छन् ।
- (ग) **तेस्रो लक्ष्य** : 'सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वास्थ्य जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्ने' रहेको छ । जसका परिमाणात्मक लक्ष्यहरूमा सन् २०३० सम्ममा विश्वव्यापी मातृ मृत्यूदर हरेक १००००० जीवित जन्ममा ७० भन्दा तल झार्ने ५ वर्ष मुनिका रक्षा गर्न सकिने नवजात शिशु तथा बाल मृत्यू अन्त्य गर्ने सबै देशले प्रति १००० जीवित जन्ममा नवजात शिशु मृत्यूलाई कम्तीमा १२ र ५ वर्ष भन्दा मुनिको बाल मृत्यू दरलाई कम्तीमा २५ मा सिमित राख्ने लगाएत लागुपदार्थ तथा मादक पदार्थको हानिकारक प्रयोगलाई रोकथाम गर्दै उपचारलाई सुदृढ गर्ने रहेका छन् ।
- (घ) **चौथो दिगो विकास लक्ष्य** : 'सबैका लागि समावेशी तथा गुणस्तरिय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवन प्रर्यत्न सिकाईका अवसरहरू प्रवर्धन गर्ने' रहेको छ । यसका परिमाणत्मक लक्ष्यहरूमा सबै बालबालिकाले निशुल्क, समता मुलक र गुणस्तरीय प्राथमिक र माध्यमिक शिक्षा पुरा गरे को सुनिश्चित गर्ने सन् २०३० सम्ममा प्राथमिक शिक्षा हासिल गर्न तत्पर होउन भन्नका लागि गुणस्तरीय बालविकास स्याहार र पूर्व प्राथमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाका पहुँच सुनिश्चित गर्ने रहेका छन् । त्यसै गरी सन् २०३० सम्ममा लैङ्गिक असमानता उन्मूलन गर्ने र अपाङ्गता भएका

व्यक्ति आदिवासी जनजाती र संकटासन्न बालबालिका लगायतका लागि सब सबै तहको शिक्षा र व्यवशायिक तालिमको समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने जस्ता बालबिकासका सुचकहरु चौथा दिगो विकास लक्ष्यले आत्मसात गरेको छ ।

(ड) पाँचौ दिगो विकास लक्ष्य : 'लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने सबै महिला किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने' रहेको छ । जसमा महिला किशोरी र बालिका विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभावको अन्त्य गर्ने, महिला बालिका र किशोरी माथी हुने सबै प्रकारका हिंसाको अन्त्य गर्ने, बालविवाह, कलिलो उमेरमा गरिने विवाह, जबरजस्ती विवाह तथा अन्य घातक प्रचलनहरुको उन्मूलन गर्ने जस्ता बाल संरक्षणका सुचकहरु समाविष्ट छन् ।

(च) छौँठौँ दिगो बिकास लक्ष्य : सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने' रहेको छ । जुन बाल संरक्षणमा महत्वपूर्ण सुचक हो ।

देवचुली नगरपालिकाले पहिलो र दोस्रो दिगो विकास लक्ष्यहरु सम्बोधन गर्न गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (MEDPA) संचालनमा ल्याएको छ । गरिवी र भोकमरीको बहुआयमिक प्रभाव रहने हुनाले बालमैत्री स्थानिय शासन पद्धतिमा यसलाई सम्बोधन गर्नु पर्ने विषय आत्मसात गरिएको छ । तेस्रो दिगो विकास लक्ष्य बाल संरक्षणको क्षेत्रमा सम्बन्धीत छ । यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य सम्बद्ध सुचकहरुको उपलब्धी सन्तोषजनक छ ।

त्यसैगरी चौथो दिगो विकास लक्ष्य बालबिकास संग सम्बन्धित रहेको र नगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रका सुचकहरुको उपलब्धी एवं शिक्षा क्षेत्रमा बढ्दै गईरहेको नगरपालिकाको लगानी सकारात्मक संकेतहरु हुन् । पाँचौ र छौँठौँ लक्ष्यहरु बाल संरक्षण संग सम्बन्ध राख्छन् । बालमैत्री घोषणाका लागी सुचक उपलब्धी हाल प्रयाप्त रहेका भएपनी बालबालिका माथी हुने विभिन्न प्रकारका हिंसाहरु, भेदभावको अन्त्य गर्दै साहारा विहिन अविभावक गुमाएका बालबालिकाहरुको पूर्णस्थापना तथा बालबिकास र बाल सहभागीताको सुनिश्चित गर्न यस नगरपालिकाले धेरै काम गर्न बाँकी नै देखिन्छ ।

देवचुली नगरपालिकामा बाल शिक्षाको सक्षिप्त अवस्थालाई यस प्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

शैक्षिक विवरण

क) सामुदायिक विद्यालय

क्र.स.	तह	छात्र छात्राको विवरण			कैफियत
		छात्रा	छात्र	जम्मा	
१	बाल विकास केन्द्र	८३१	९३८	१७६९	
२	आधारभूत तह(१-५)	१४९७	१४८६	२९८३	
३	आधारभूत तह(६-८)	११७०	११८९	२३५९	
४	माध्यमिक तह(९-१२)	१४५६	१३१५	२७७१	
	जम्मा	४९५४	४९२८	९८८२	

स्रोत : देवचुली नगरपालिका शिक्षा शाखा प्रोफाइल २०७५

ख) संस्थागत विद्यालय

क्र.स.	तह	छात्र छात्राको विवरण			कैफियत
		छात्रा	छात्र	जम्मा	
१	बाल विकास केन्द्र	९२९	११५५	२०८४	
२	आधारभूत तह(१-५)	१२४१	१५९८	२८३९	
३	आधारभूत तह(६-८)	३९४	६४८	१०४२	
४	माध्यमिक तह(९-१२)	१९०	२३५	४२५	
	जम्मा	२७८०	३६२५	६४०५	

स्रोत : देवचुली नगरपालिका शिक्षा शाखा प्रोफाइल २०७५

ग) विद्यार्थी भर्ना दर

देवचुली नगरपालिकामा सहजै देखिने भर्ना दर ११२ र विद्यार्थी खुद भर्ना ९२.२ प्रतिशत रहेको छ भने विद्यार्थी भर्ना दर ९९.९ प्रतिशत रहेको छ ।

घ) कक्षा दोहोर्‍याउने विद्यार्थीसम्बन्धी विवरण

शैक्षिक वर्ष २०७४ को तथ्यांक अनुसार देवचुली नगरपालिकामा ०.२ प्रतिशत बालबालिकाले कक्षा दोहोर्‍याउने गरेका छन् ।

ङ) छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी विवरण

सामुदायिक विद्यालय अन्तर्गतका कक्षा १ देखि १२ सम्मका सम्पूर्ण छात्रा र कक्षा १ देखि १२ सम्मकै दलित छात्रहरू गरी ४०७६ (चार हजार छहत्तर) जनाले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने छात्रवृत्ति प्राप्त गर्दछन् । त्यसैगरी कक्षा ११ र १२ मा अध्ययनरत १४ जना दलित छात्राहरूले रामनारायण मिश्र छात्रवृत्ति प्राप्त गरेका छन् । जेहेन्दार छात्रवृत्ति करिब ४२ जनाले नियमित रूपमा प्राप्त गर्ने गरेका छन् भने, माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति ६० जना बालबालिकाले प्राप्त गरेका छन् । द्वन्द्वपिडित छात्रवृत्ति एक जनाले प्राप्त गरेको छ भने जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल, सी.जी. इन्डिष्ट्रियल पार्क, हिमालयन सिकाइ, किड्स ड्रिम, विभिन्न अक्षय कोषदाता लागत अन्य गैर सरकारी संस्थाहरूले पनि नियमित रूपमा यस नगरक्षेत्र भित्रका करिब ४०० जना बालबालिकालाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरेका छन् । जनज्योती नमुना मा.वि.मा २१ सुस्त श्रवण विद्यार्थीहरूलाई आवासीय सहित पूर्ण छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ । पशुपति शाङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.मा रहेका सम्पूर्ण ७५, गुरुकूलमा २८ जना बालबालिकालाई आवास सहित निशुल्क रूपमा शिक्षा प्रदान गरेको छ ।

च) कुल शिक्षकसम्बन्धी विवरण (शिक्षक शिक्षिका विवरण)

शिक्षक विवरण

क्र.स.	शैक्षिक संस्थाको नाम	जम्मा विद्यार्थी संख्या	जम्मा शिक्षक संख्या	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	बालमैत्री फोकल शिक्षकको नाम
1	जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस				
2	देवचुली बहुमुखी कलेज				
3	भीमसेन आदर्श मा.वि.	११६८	२९	१: ४०	मनवीर थापा
4	नेपाल मा.वि.	११०२	४१	१: २७	दिपक सुवेदी
5	जनज्योति मा.वि.	८६०	२८	१: ३१	देवेन्द्रमणी त्रिपाठी
6	देवचुली मा.वि.	८३९	४०	१: २१	एकनारायण तिम्लीना
7	कालिका मा.वि.	४४३	२०	१: २२	सितादेवी पौडेल
8	बरचुली मा.वि.	८३८	४०	१: २१	दुर्गाप्रसाद दवाडी
9	जनज्योति नमूना मा.वि.	४५४	२६	१: १७	कमला घिमिरे
10	पृथ्वी मा.वि.	३५३	२७	१: १३	दुर्गादत्त गौतम
11	पशुपति साङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.	७३	७	१: १०	नारायण दवाडी
12	सकला देवी मा.वि.	४१०	२०	१: २१	कृष्ण वाग्ले
13	दिव्यज्योती आधारभूत विद्यालय	१९७	१६	१: १२	शान्ती चापागाई
14	शान्ति सिर्जना आधारभूत विद्यालय	३३५	१४	१: २४	नेत्रबहादुर रुचाल
15	देवचुली आधारभूत विद्यालय	४४१	१६	१: २८	टिकाराम राना
16	प्रगति आधारभूत विद्यालय	८४	७	१: १२	गीता पौडेल
17	कुमारवर्ती आधारभूत विद्यालय	१५५	१२	१: १३	राधा महतो
18	प्रभात जनता आधारभूत विद्यालय	१८८	९	१: २१	विक्रम वि.क.
19	नवजागरण आधारभूत विद्यालय	९१	८	१: ११	बिमला लामिछाने
20	नेपाल धर्ती आधारभूत विद्यालय	७०	५	१: १४	खसमति ग्रंजा
21	नेपाल राष्ट्रिय शारदा आधारभूत विद्यालय	१७२	७	१: २५	तिलीजा गाहा
22	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	५०	३	१: १७	दिलमाया चितौरे
23	बालकिरण आधारभूत विद्यालय	११७	६	१: २०	राजेन्द्र भूर्तेल
24	मिलिजुली आधारभूत विद्यालय	८०	७	१: ११	यनिसरा चितौरे

25	मनकामना आधारभूत विद्यालय	४३२	१८	१: २४	कृष्णकला काफ्ले
26	नव नेपाल आधारभूत विद्यालय	१८२	१०	१: १८	भगवती काफ्ले
27	सूर्य किरण आधारभूत विद्यालय	१३३	८	१: १७	मन बहादुर थापा
28	बाल्मीकि आधारभूत विद्यालय	११२	७	१: १७	जानकी पोखरेल
29	नारायणी आधारभूत विद्यालय	१०२	९	१: ११	सावित्री लम्साल
30	देवचुली आधारभूत विद्यालय	१५४	६	१: २६	गोविन्दप्रसाद सापकोटा
31	सरस्वती आधारभूत विद्यालय,वे लस्वारा	५२	५	१: १०	कर्णबहादुर सुरपाक
32	सरस्वती आधारभूत विद्यालय,कुले नी	६१	५	१: १२	धनेश्वर लम्साल
33	जीवन ज्योती आधारभूत विद्यालय	१३४	५	१: २७	मंगलकुमार गुरुङ्ग
	सामुदायिकको जम्मा	९८८२	४६१	१: २१	
	संस्थागत				
34	विश्व ज्योती इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	१६८५	८२	१:२१	रामकुमार वराइली
35	न्यू नवल इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	७२७	३३	१:२२	माधव शर्मा
36	मुनलाईट एकेडेमी	७५३	३७	१: २०	कृष्णप्रसाद लम्साल
37	अमर ई. बो स्कूल	७५५	२५	१: २९	पदम प्रसाद भुर्तेल
38	वाइज भिजन इ.बो स्कूल	६६३	२८	१: २४	भक्त बहादुर केसी
39	कुमारवर्ती इ. बो . स्कूल	५०५	२७	१: १९	भीमबहादुर महतो
40	ओएसिस इ.स्कूल	२३९	१५	१: १६	अम्बिका पौडेल
41	ग्यालेक्सी इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	२८६	१६	१: १८	दिपीका काफ्ले
42	वैदिक कर्मकाण्ड गुरुकुलम	२८	७	१: ४	विष्णु घिमिरे
43	भृकुटी इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	२६१	१५	१: १९	सरस्वती खनाल
44	न्यु नवल एकेडेमी	८८	१०	१: ९	सन्तोषी शाह
45	नेक्सस मण्टेश्वरी स्कूल	२२७	१३	१: १७	सुनिता खनाल
46	आशाको किरण शिशु स्याहार	७०	५	१: १४	आशा श्रेष्ठ
47	पाठशाला मण्टेश्वरी	१२१	१०	१: १२	नम्रता मल्ल
48	मदर्शा इस्लामिया	१५	२	१: ८	वकिल अहमत
49	लालीगुरास शिशु स्याहार	१५	२	१: ८	दुरमाया ठाडा
	संस्थागतको जम्मा	६४०४	३२६	१:२०	

छ) शिक्षकको तालिम सम्बन्धी विवरण

सरकारी विद्यालयमा शिक्षण पेशामा प्रवेश गर्न शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्र लिनुपर्ने र सो को लागि तालिम हुनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था भएवाट स्थायी, अस्थायी र राहत शिक्षक स्वतः तालिम प्राप्त हुनेछन् । त्यस बाहेक पुनर्ताजगीका लागि विगतमा जिल्ला शिक्षा कार्यालय नवलपरासी मार्फत TPD लगायतका तालिम सञ्चालन भएका छन् । SOIR IM नेपाल नामक संस्थाको सहयोगमा देवचुली नगरपालिकामा २०७१ र २०७२ मा दण्ड रहित शिक्षण सम्बन्धि तालिम सञ्चालन गरिएको थियो भने देवचुली नगरपालिका र युनिसेफको सहयोगमा २०७३ मा ECD का शिक्षकहरुलाई बालमैत्री तालिम सञ्चालन गरिएको छ । २०७५ मा वडा नं. १६ र १७ का विद्यालयका २८ जना शिक्षकहरुलाई दण्डरहित शिक्षा तालिम चलाइयो । बालविकासका शिक्षकहरुलाई पनि २०७५ मा कालिका मा.वि.मा तालिम सञ्चालन भयो । लेखा र आइसिटी सम्बन्धी तालिमहरु पनि सञ्चालन भएका छन् । देवचुली नगरपालिका भित्रका संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयमा आन्तरिक रुपमा पनि तालिमको आयोजना गर्ने प्रचलन रहेकोले देवचुली नगरपालिका भित्रका ७८७ जना मध्ये सबैले शिक्षक कुनै न कुनै तालिम लिएको अवस्था छ ।

ज) नगरपालिका स्तरमा विद्यार्थी र शिक्षकको अनुपात

क) सामुदायिक विद्यालय

क्र.स.	जम्मा विद्यार्थी	शिक्षक संख्या	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात
१	९८८२	४६१	१:२१

ख) संस्थागत विद्यालय

क्र.स.	जम्मा विद्यार्थी	शिक्षक संख्या	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात
१	६४०५	३२६	१:२०

ग) नगरस्तरीय शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

क्र.स.	जम्मा विद्यार्थी	शिक्षक संख्या	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात
१	१६२८७	७८७	१: २०.६९

झ) विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा, छात्रछात्राको लागि शौचालयको व्यवस्था, कक्षा कोठा, फर्निचर, खेल मैदान सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	खानेपानीको उपलब्धता/	शौचालय संख्या		कक्षा कोठा	फर्निचर	खेलमैदान क्षेत्रफल
		क्षमता	शौचालय	युरिनल			
१	जनज्योति बहुमुखी कलेज						
२	देवचुली बहुमुखी कलेज						
३	भीमसेन आदर्श मा.वि.	६००० लि.	२१	५५	४२	पर्याप्त	२ विगाहा

४	नेपाल मा.वि.	७००० लि.	१५	४०	४३	पर्याप्त	१.५ विगाहा
५	जनज्योति मा.वि.	९००० लि.	१४	२५	२४	पर्याप्त	१० क
६	देवचुली मा.वि.	८००० लि.	१९	५०	३६	अपर्याप्त	२ विगाहा
७	कालिका मा.वि.	२५०० लि.	१८	२५	२२	पर्याप्त	१० क
८	बरचुली मा.वि.	७००० लि.	२०	७०	६४	पर्याप्त	३ विगाहा १६ क
९	जनज्योति नमूना मा.वि.	८००० लि.	१३	३०	३१	पर्याप्त	१ विगाहा
१०	पृथ्वी मा.वि.	१००० लि.	१२	२०	२५	पर्याप्त	७ क
११	पशुपति साङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.	५००० लि.	४	४	१७	पर्याप्त	४ क
१२	सकला देवी मा.वि.	२००० लि.	३	१८	१९	पर्याप्त	११ क
१३	दिव्यज्योती आधारभूत विद्यालय	८००० लि.	४	२०	११	पर्याप्त	५ क
१४	शान्ति सिर्जना आधारभूत विद्यालय	१००० लि.	५	१०	१५	पर्याप्त	२ क
१५	देवचुली आधारभूत विद्यालय	२००० लि.	४	१८	१८	पर्याप्त	५ क
१६	प्रगति आधारभूत विद्यालय	७००० लि.	३	५	९	पर्याप्त	४ क
१७	कुमारवर्ती आधारभूत विद्यालय, दलदले	३००० लि.	४	१२	१७	पर्याप्त	१ क
१८	प्रभात जनता आधारभूत विद्यालय	२५०० लि.	६	१४	९	पर्याप्त	७ क
१९	नवजागरण आधारभूत विद्यालय	३००० लि.	२	०	९	पर्याप्त	१० धूर
२०	नेपाल धर्ती आधारभूत विद्यालय	१००० लि.	५	१२	८	पर्याप्त	१ क
२१	नेपाल राष्ट्रिय शारदा आधारभूत विद्यालय	१००० लि.	४	५	८	पर्याप्त	१ क
२२	सरस्वती आधारभूत विद्यालय, कुम्सोत	१००० लि.	४	०	६	पर्याप्त	५ धूर
२३	बालकिरण आधारभूत विद्यालय	१५०० लि.	२	१२	८	पर्याप्त	२ क
२४	मिलिजुली आधारभूत विद्यालय	१००० लि.	२	१०	७	पर्याप्त	२ क
२५	मनकामना आधारभूत विद्यालय	१००० लि.	६	१०	१७	पर्याप्त	१० धूर
२६	नव नेपाल आधारभूत विद्यालय	३००० लि.	४	८	१३	पर्याप्त	२ क
२७	सूर्य किरण आधारभूत विद्यालय	५००० लि.	६	२०	९	पर्याप्त	१ विगाहा
२८	बाल्मीकि आधारभूत विद्यालय	१५०० लि.	३	६	६	पर्याप्त	२.५ क
२९	नारायणी आधारभूत विद्यालय	४५०० लि.	६	१६	१२	पर्याप्त	५ क
३०	देवचुली आधारभूत विद्यालय, र जहर	२००० लि.	४	१४	११	अपर्याप्त	४ क
३१	सरस्वती आधारभूत विद्यालय, वे लस्वारा	१००० लि	२	०	६		१ कठ्ठा
३२	सरस्वती आधारभूत विद्यालय,कुले नी	१००० लि.	२	१०	११	पर्याप्त	७ क

३३	जीवन ज्योती आधारभूत विद्यालय, वरटांडी	५०० लि	२	२	६	पर्याप्त	१० क
	जम्मा						
	संस्थागत						
३४	विश्व ज्योती इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	२०००० लि.	३०	२००	१३०	पर्याप्त	१० क
३५	नवल इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	३००० लि.	२०	३०	२१	पर्याप्त	६ क
३६	मुनलाईट एकेडेमी	१००० लि.	१३	१८	३७	पर्याप्त	१० क
३७	अमर ई. स्कूल	३९५० लि	९	२४	२५	पर्याप्त	१ क
३८	वाइज भिजन इ.बो स्कूल	३५०० लि.	१५	३०	२७	पर्याप्त	३ क
३९	कुमारवर्ती इ.बो स्कूल	४००० लि	१४	१५	२२	पर्याप्त	१० क
४०	ओएसिस इ.स्कूल	२०० लि.	४	२०	१४	पर्याप्त	५ क
४१	ग्यालेक्सी इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	१००० लि.	५	१०	१५	पर्याप्त	३ क
४२	वैद्विक कर्मकाण्ड गुरुकुलम	१००० लि.	६	०	३	पर्याप्त	१ विगाहा
४३	भृकुटी इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कूल	१००० लि.	३	८	१२	पर्याप्त	५ क
४४	न्यु नवल एकेडेमी	५०० लि.	५	२०	१४	पर्याप्त	२ क
४५	नेक्सस मण्टेश्वरी स्कूल	१७५० लि.	७	११	१२	पर्याप्त	२ क
४६	आशाको किरण शिशु स्याहार	५०० लि.	५	५	७	पर्याप्त	१.५ क
४७	पाठशाला मण्टेश्वरी	१००० लि.	२	०	३	पर्याप्त	नभएको
४८	मदर्शा इस्लामिया	१००० लि.	४	०	१	अपर्याप्त	नभएको
४९	लालीगुरास शिशु स्याहार	५०० लि	१	०	२	पर्याप्त	१ क

अ) विद्यालय जान लाग्ने समय

देवचुली नगरपालिकामा अध्ययनरत बालबालिकालाई विद्यालय जान लाग्ने समय यस प्रकार रहेको छ :

तह	विद्यालय जान लाग्ने औषत समय
बालविकास	१५ मिनेट
आधारभूत तह	३० मिनेट
मा.वि. तह	४० मिनेट

ट) विद्यालय जान छोड्नेहरूसम्बन्धी विवरण

देवचुली नगरपालिकाका प्रत्येक वडामा शैक्षिक संस्थाको पहुँच रहेको र प्रत्येक वर्ष विद्यालय भर्ना अभियानका साथै शैक्षिक स्तर सुधारका लागि विविध क्रियाकलापहरू हुने गरेको छ। शैक्षिक वर्ष २०७५ मा पनि स्रोत केन्द्र स्तरीय प्रधानाध्यापकको बैठकमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरू सम्बन्धी विवरण पेश गर्ने सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम नगरपालिकाको समन्वयमा सम्पन्न भई तोकिएका फाराममा विवरणहरू भरी विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको यकिन पहिचान गरी विद्यालय भित्र ल्याउने

सार्थक प्रयास र निरन्तर अभियान जारी छ । जसका कारण न.पा. भित्रका १६२८७ जना विद्यालय उमेर का बालबालिकाले विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेको अवस्था छ ।

प्रगतिनगर र अमरापुरी स्रोत केन्द्रको शैक्षिक सत्र २०७५ को प्रतिवेदन अनुसार यस नगर पालिकामा ०.२ प्रतिशत बालबालिकाले विद्यालय छोड्ने गरेका छन् ।

ठ) बाल विकास केन्द्र वा पूर्व प्राथमिक विद्यालयको विवरण

क्र.स.	शैक्षिक संस्थाको नाम	पूर्व प्रा.वि.		जम्मा
		छात्रा	छात्र	
1	जनज्योति बहुमुखी कलेज	०	०	०
2	देवचुली बहुमुखी कलेज	०	०	०
3	भीमसेन आदर्श मा.वि.	०	०	०
4	नेपाल मा.वि.	५३	५५	१०८
5	जनज्योति मा.वि.	०	०	०
6	देवचुली मा.वि.	२१	२१	४२
7	कालिका मा.वि.	५५	६७	१२२
8	बरचुली मा.वि.	९०	१००	१९०
9	जनज्योति नमूना मा.वि.	२७	३७	६४
10	पृथ्वी मा.वि.	२७	४५	७२
11	पशुपति साङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.	०	०	०
12	सकला मा.वि.	४३	४४	८७
13	दिव्यज्योती आधारभूत विद्यालय	३४	३८	७२
14	शान्ति सिर्जना आधारभूत विद्यालय	४७	३८	८५
15	देवचुली आधारभूत विद्यालय	५५	५१	१०६
16	प्रगति आधारभूत विद्यालय	५	१६	२१
17	कुमारवर्ती आधारभूत विद्यालय, दलदले	३८	३५	७३
18	प्रभात जनता आधारभूत विद्यालय	२५	२१	४६
19	नवजागरण आधारभूत विद्यालय	२२	१२	३४
20	नेपाल धर्ती आधारभूत विद्यालय	५	११	१६
21	नेपाल राष्ट्रिय शारदा आधारभूत विद्यालय	१९	१९	३८
22	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	७	७	१४
23	बालकिरण आधारभूत विद्यालय	२४	१९	४३

24	मिलिजुली आधारभूत विद्यालय	१४	२७	४१
25	मनकामना आधारभूत विद्यालय	७५	८३	१५८
26	नव नेपाल आधारभूत विद्यालय	२४	५२	७६
27	सूर्य किरण आधारभूत विद्यालय	२३	३६	५९
28	बाल्मीकि आधारभूत विद्यालय	१५	२३	३८
29	नारायणी आधारभूत विद्यालय	२४	१९	४३
30	देवचुली आधारभूत विद्यालय, रजहर	१०	१२	२२
31	सरस्वती आधारभूत विद्यालय, बेलस्वारा	१९	१८	३७
32	सरस्वती आधारभूत विद्यालय,कुलेनी	२२	१५	३७
33	जीवन ज्योती आधारभूत विद्यालय, छिपेनी	८	१७	२५
	जम्मा	८३१	९३८	१७६९
	संस्थागत			
34	विश्व ज्योती इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	१८५	२३१	४१६
35	नवल इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	९३	१००	१९३
36	मुनलाईट एकेडेमी	११४	१५२	२६६
37	अमर मा.वि.	८८	१००	१८८
38	वाइज भिजन इ.बो स्कूल	१०३	११०	२१३
39	कुमारवर्ती इ.बो स्कूल	७४	६७	१४१
40	ओएसिस इ.स्कूल	४१	४५	८६
41	ग्यालेक्सी इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	४५	६७	११२
42	वैद्विक कर्मकाण्ड गुरुकुलम			०
43	भृकुटी इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	२२	३४	५६
44	नवल एकेडेमी	२४	१९	४३
45	नेक्सस मण्टेश्वरी स्कूल	५०	११४	१६४
46	आशाको किरण शिशु स्याहार	३५	३५	७०
47	पाठशाला मण्टेश्वरी	७२	४९	१२१
48	मदर्शा इस्लामिया	०	०	०
49	लालीगुरास शिशु स्याहार	६	९	१५
	जम्मा	९२९	११५५	२०८४
	कुल जम्मा	१७६०	२०९३	३८५३

५.३ बाल स्वास्थ्य

नवलपरासी जिल्ला वि.सं. २०७१ फाल्गुण १४ मा पूर्ण खोप जिल्ला घोषणा भइसकेको छ । यस नगरपालिकामा पूर्ण खोपको निरन्तरताको लागि समय समयमा १ हजार दिनका आमाहरुलाई सचेतनामुलक कार्यक्रम, नवजात शिशुको लागि भोटो वितरण कार्यक्रम लगायत संचालन भइरहेको छ र हाल सम्म २ वर्ष उमेर पूगेका सत प्रतिशत बालबालिकाले पूर्ण खोप लगाउन पाएको अवस्था छ ।

देवचुली नगरपालिकामा बाल स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएको सेवा यस प्रकार रहेको छ :

आ.व. २०७४/०७५ मा न.पा.अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएको विवरण :

क्र. सं.	शीर्षक	प्रगतिनगर स्वास्थ्य चौकी	देवचुली स्वास्थ्य चौकी	रजहर स्वास्थ्य चौकी	दुम्कौली प्रा. स्वास्थ्य केन्द्र	जम्मा
१	बि.सि.जी पाएका बालबालिका	२०५	१४६	२१५	३०९	८७५
२	DPT/Bhib पहिलो पाएका	२२७	१२९	२२६	३०६	८८८
३	DPT/Bhib तेस्रो पाएका	२५०	१३७	२२३	३२६	९३६
४	PCV तेस्रो पाएका	२५६	१३४	२३८	२९७	९२५
५	दादुरा-रुवेला पहिलो पाएका	२५६	१३४	२३८	२९७	९२५
६	JE खोप पाएका	२९६	१५९	१९२	२९७	९४४
७	पूर्ण खोप पाएका २ वर्ष मुनि(दादुरा २)	२९३	१४४	२३८	२८१	९५६
८	TD/TT २ र २ प्लस पाएका गर्भवती	६८	९४	१८९	८४९	१२००
९	२ बर्ष मुनिका कम तौल भएका	८	०	६	७३	८७
१०	१८० चक्की आइरन पाएका गर्भवती	७७	७२	१५१	८४१	११४१
११	भिटामिन ए पाएका ५ वर्ष मुनि	१३७९	५५०	१०९०	९९३	४०१२
१२	जुकाको औषधी पाएका	१३०३	४५२	८८०	८६९	३५०४
१३	भाडा पखाला लागेका ५ वर्ष मुनिका	१३७	१५१	२७५	२९६	८५९
१४	निमोनिया भएका बालबालिका	५६	१	७६	२६	१५९
१५	चौथो महिनामा गर्भवती जाँच सेवा लिएका	७६	७४	२०५	१०८८	१४४३
१६	प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भवती जाँच सेवा लिएका	७७	७१	१५९	८७१	११७८
१७	दक्ष प्रसुतिकर्मीबाट प्रसुती गराएको	२४४	१०८	१३४	४४९	९३५

१८	गर्भावस्था, प्रशवावस्था र सुत्केरी आवस्थामा मृत्यु भएको महिला	०	०	०	०	०
१९	प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच गरेको संख्या	२९८	१०६	२२४	२७६	९०४
२०	लैङ्गिक हिंसा पीडितलाई सेवा दिएको संख्या	०	०	०	०	०
२१	व्यवस्थापन समितिमा आमन्त्रित बालबालिका	सागर भण्डारी, रक्षा न्यौपाने, प्रचण्ड पाण्डे, सुप्रिया भुर्तेल, रेजिना घर्ति मगर, रुपेश वानिया, अर्मान मियाँ, कञ्चन थापा				

नोट : माथिको तथ्यांक देवचुली नगरभित्रका स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवा सम्बन्धी विवरण हो यसमा सेवा क्षेत्र बाहिरबाट पनि सेवा लिएको संख्या समावेश छ भने देवचुली नगर भित्रबाट बाहिर गएर लिएको सेवा यो तथ्यांकमा छैन । यसको पूर्ण विवरण घरधुरी सर्वेक्षण बाट निकालिएको छ ।

५.४ खानेपानी तथा सरसफाई

देवचुली नगरपालिकाका सत प्रतिशत घरहरूमा पिउन योग्य पानीको पहुँच रहेको छ । प्रत्येक वडामा स्वच्छ पानीको उपलब्धता गराउने उद्देश्य स्वरुप यस नगरमा २४ ओटा खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन् ।

देवचुली नगरपालिका वि.सं. २०७१ जेष्ठ ११ मा खुल्ला दिसा मुक्त न.पा. घोषणा भइसकेको छ । यस अघि साविक प्रगतिनगर गाविस वि.सं. २०६४ वैसाख २८ मा नेपालकै पहिलो खुल्ला दिसा मुक्त गाविस घोषणा भएको थियो । साथै हात धुने अभियान र सरसफाई सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू विद्यालय, बालक्लब तथा वडा स्तरमा संचालन गरिएको छ । पूर्ण सरसफाई र वातावरणमैत्री कार्यक्रमले पनि यस कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गरेको छ । आ.व. २०७५/२०७६ लाई नगरपालिकाले खानेपानी वर्षको स्वीकार गरी लगानी बढाएको छ । यस न.पा.मा भएको शौचालयको प्रयोग र सरसफाई सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ :

वडा	जम्मा घर धुरी	चर्पी प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या	साबुन पानीले हात धुने घरधुरी संख्या	पानीले मात्रै हात धुने घरधुरी संख्या
१	५०६	५०६	५०६	०
२	३६९	३६९	३२९	४०
३	२६६	२६६	२६२	४
४	५४८	५४८	५२८	२०
५	४५३	४५३	४३८	१५
६	२९७	२९७	२८७	१०
७	४६६	४६६	४६०	६
८	२४०	२४०	२३५	५

९	५५०	५५०	५४२	८
१०	५६५	५६५	५६३	२
११	५४५	५४५	५४५	०
१२	५८९	५८९	५८९	०
१३	४७२	४७२	४६५	७
१४	५०२	५०२	५००	२
१५	५८३	५८३	५७०	१३
१६	१२०७	१२०५	११७०	३७
१७	१५८०	१५७६	१५१५	६५
जम्मा	९७३८	९७३२	९५०४	२३४

देवचुली नगरपालिकाको मुख्य केन्द्र दलदले बजारमा दे.न.पा., बजार व्यवस्थापन समिति र बजार व्यवसायी हरुको संयुक्त लगानीमा शौचालय २ कोठा र ८ जना युरिनल क्षमताको १ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेको छ ।

४.१२ खानेपानीको स्रोत तथा उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

देवचुली न.पा.का विभिन्न घरधुरीमा स्वच्छ पिउने पानीको उपलब्धताका लागि विभिन्न वडामा निम्नानुसारका खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था र आयोजनाहरु संचालित छन् :

क्र.स.	खानेपानी संस्थाको नाम	ठेगाना	सेवा क्षेत्र
१	प्रगतिनगर खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा. १४	देवचुली न.पा.१०-१५
२	दिव्यपुरी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा. ३	देवचुली न.पा.१ - ५
३	मुक्तिक्षेत्र गैडी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १२	देवचुली न.पा.१२
४	जनवस्ती खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १२	देवचुली न.पा.१२
५	देवचुली खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ७	देवचुली न.पा.७, ८
६	देवचुली खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ८	देवचुली न.पा.८, ९
७	विशालटार खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ९	देवचुली न.पा.९
८	फेदी खोला खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
९	मुण्डे बजार खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६, ८
१०	रानी बेल खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ७	देवचुली न.पा.७
११	किर्तिपुर खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१२	छैसर खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१३	मृतुङ्ग खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१४	खनिया खोला खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ४	देवचुली न.पा. ४

१५	ढावे खानेपानी खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ४	देवचुली न.पा. ४
१६	छाङ्गा खोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ५	देवचुली न.पा.५
१७	दैत्यखोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ५	देवचुली न.पा.५
१८	रजहर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १७	देवचुली न.पा. १६ र १७
१९	लामपाते खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२०	कालिका खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२१	पुरानो आँपचौर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२२	भालुखोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२३	बाह्रकोल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२४	बेलस्वारा खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६

तर पनि वि.सं.२०७४ मा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षण बमोजिम १३८ जना बालबालिका विभिन्न प्रकारको विभेद, घरेलु हिंसा, यौन दुर्व्यवहार तथा शोषणमा परेको देखिएको छ ।

महिला तथा बालबालिकामा हुने गरेको हिंसा सम्बन्धी अवस्थालाई हेर्दा दाइजो सम्बन्धी ११, बहुविवाह ६, घरायसी हिंसा ३ र यौन शोषण (बलात्कार) ३ ओटा घटनाहरु घटेको पाइएको छ ।

बाल अपराध संग सम्बन्धित घटेका सबै घटनाहरु प्रहरी चौकी एवं सम्बन्धित निकायमा सुचित हुने गरेको पाइदैन । प्रहरी कार्यालयमै दर्ता भएका घटनाको विवरण यस प्रकार रहेको छ :

साल	२०७२/०७३		०७४	
	बालक	बालिका	बालक	बालिका
हत्या				१
बेसहारा भएका				
बेचबिखनमा परेका				
यौन शोषणमा परेका	१	२		८
दुर्व्यवहारमा परेका				
जम्मा				९

ईलाका प्रहरी कार्यालय, कावासोतीको च.नं. ७४/०७४ को पत्रानुसार यस नगरपालिकामा बाल अपराध न्यूनिकरणका लागि भएका प्रयासहरु निम्नानुसार छन् ।

१. बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन समितिको गठन गरिएको छ ।
२. टोल बस्ती र विद्यालयमा बाल क्लव गठन गरिएको छ ।

३. लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, पारागमन, पारालिगल कमिटिलाई परिचालन गरिएको छ ।
४. उद्योग वाणिज्य संघ लगायत सरोकारवाला संग समन्वय गरिएको छ ।
५. देवचुली १६ मा इलाका प्रहरी कार्यालय, १४ मा अस्थायी प्रहरी चौकी र देवचुली १३ मा सशस्त्र प्रहरी बलको कार्यालय स्थापित भएको छ ।
६. देवचुली खेलकूद विकास समिति मार्फत दुर्व्यसन विरुद्धको अभियान संचालन गरिएको छ ।

विविध

देवचुली नगरपालिकाको बालमैत्री अभियान सम्बन्धी प्रारम्भिक विवरण :

१. देवचुली नगरपालिका १-१५ घोषणा २०७१ बैशाख २५ र रजहर थप १६ र १७ वडा २०७३ फागुन २७ (जम्मा वडा १७ वटा)
२. क्षेत्रफल : ११२.७२ वर्ग मिटर ।
३. साविकको प्रगतिनगर हालको वडा नं. १०- १५ नेपाल कै पहिलो बालमैत्री घोषणा २०७० पौष ९
४. नेपाल कै पहिलो बाल क्लव , जागृति बाल क्लवका जननी देवचुली न.पा. १५ ।
५. जनसंख्या र घरघुरी :

वडा नं.	महिला	पुरुष	जम्मा	१८ वर्ष सम्मका बालिका	१८ वर्ष सम्मका बालक	१८ वर्ष सम्मका जम्मा	घरघुरी
१- १५	१७९३१	१८७३९	३६६७०	५७५५	७०९०	१३०४५	६९५१
१६ र १७	६९६७	७१२६	१४०९३	२१६५	२२४३	४४०८	२७८७
कूल	२४८९८	२५८६५	५०७६३	८१२०	९३३३	१७४५३	९७३८

६. शिक्षण संस्था र बालक्लव :

शिक्षण संस्था	४९ वटा	साविक १-१५ मा ३६ र १६,१७ मा १३
बालक्लव	१६९ वटा	क्लव १५१ सञ्जाल १८

७. साक्षरता :

वडा नं. १- १५	९८.८ %	हालको ९९.१ %
वडा नं. १६- १७	९९.८६ %	

८. श्रमिक बालबालिका :

वडा नं. १- १५	८ बालक	अर्काको मा बस्ने ५ जना
वडा नं. १६- १७	१२ ..	अर्काकोमा बस्ने २ जना
जम्मा	२० जना	सिजनल श्रमिक केही छन् ।
सडक बालबालिका	१- १७ मा नभएको	

९. बाल विवाहको स्थिति

	२०७२	२०७३	२०७४
वडा नं. १- १५	४१	३१	१०
वडा नं. १६- १७	१८	९	६
जम्मा	५९	४०	१६

१०. कूलतमा फसेका बालबालिका संख्या

	धुम्रपान	नसालु पदार्थ
वडा नं. १- १५	१०	६
वडा नं. १६- १७	७	२
जम्मा	१७	८

११. फरक क्षमता भएका (अपागंता) भएका बालबालिका संख्या

वडा नं. १- १५	३७	
वडा नं. १६- १७	३०	
जम्मा	६७	बलिका २७ बालक ४०

१२. विद्यालय भर्ना नभएका बालबालिका (उमेर ५ वर्ष देखि १२) संख्या

	२०७३ मा	२०७५ मा
वडा नं. १- १५	४	०
वडा नं. १६- १७	३०	०
जम्मा	३४	०

१३. कुपोषणमा परेका बालबालिकाको संख्या

वडा नं. १- १५	८०	
वडा नं. १६- १७	१६	
जम्मा	९६	कम तौल भएका ८७ जना

१४. बाल अधिकार सचेतना सर्वेक्षण

	केही सुनेको (जना)	जानकारी भएको (जना)	केही थाहा नपाएको (जना)
वडा नं. १- १५	२५१	६५७४	१२६
वडा नं. १६- १७	२२३	२१०८	४५६
जम्मा	५७३	८६८२	५८२

१५. हिंसाको स्थिति : विभिन्न प्रकारका हिंसामा परेका बालबालिकाको संख्या

	घरायसी हिंसा	दाइजो हिंसा	कुटपिट	बहुविवाह	यौन शोषण	हत्या
वडा नं. १- १५	३	११	-	११	८	१
वडा नं. १६- १७	३	४	४	४		
जम्मा	६	१५	४	१५	८	१

१६. १ वर्ष भरीमा ५ वर्ष मुनीकाको मृत्यू भएका बालबालिकाको संख्या (आ.व. २०७४/७५)

वडा नं. १- १५		३ जना	
वडा नं. १६- १७		४ जना	
जम्मा		७ जना	

१७. नगरपालिका क्षेत्र भित्र आयोडिन युक्त नुन प्रयोगको विवरण

	प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या २०७४	नगर्ने घरधुरी संख्या २०७४	गर्ने घरधुरी संख्या २०७५	नगर्ने घरधुरी २०७५ संख्या
वडा नं. १- १५	६८०८	१४३	६९५१	०
वडा नं. १६- १७	२६७०	११७	२७८७	०
जम्मा	९४७८	२६०	९७३८	०

१८. जन्म दर्ता नगराएको संख्या (आ.व. २०७४/७५)

	५ वर्ष मुनिको	६ देखि १८ वर्षको	जम्मा
वडा नं. १- १५	०	७	७
वडा नं. १६- १७	०	१३	१३
जम्मा	०	२०	२०

१९. घरको छलफलमा बालबालिकालाई सहभागि गराउने /नगराउने घर परिवार विवरण

	गराउने	नगराउने	जम्मा
वडा नं. १- १५	६०४६	९०५	६९५१
वडा नं. १६- १७	१७७९	१००८	२७८७
जम्मा	७८२५	१९१३	९७३८

२०. विद्यालयमा बालबालिकालाई सजाय हुन्छ की हुँदैन :

	सजाय छैन भन्ने घर	अलिअलि छ भन्ने	मौन बस्ने
वडा नं. १- १५	६६३९	१७५	१३७

वडा नं. १६- १७	२१६७	४५०	१७०
जम्मा	८८०६	६२५	३०७

२१. बालबालिकाले गल्ली गरेमा घरमा के सजाय हुन्छ ?

	कुटपिट	कोठामा थुन्ने	खानामा बन्देज	गाली	यातना	सम्झाउने	मौन
वडा नं. १- १५	२	१	४	१४०		६६०१	२०३
वडा नं. १६- १७	३	४	२	७२	२	२६१८	८६
जम्मा	५	५	६	२१२	२	९२१९	२८९

२२. पानीको प्रयोग :

	धाराको पानी प्रयोग गर्ने घर	अन्य स्रोतको पानी प्रयोग गर्ने घर
वडा नं. १- १५	६६२४	३२७
वडा नं. १६- १७	२४८८	२९९
जम्मा	९११२	६२६

२३. पेशा व्यवसायमा आवद्ध जनसंख्या

क्र.सं.	पेशा	प्रतिशत
१	कृषि तथा पशुपालन	७४
२	व्यापार	४
३	सरकारी जागीर	२
४	बैदेशिक रोजगारी	५
५	घरेलु कामदार	८
६	अन्य	७
	जम्मा	१००

२४. खोप तर्फ पूर्ण खोपको उपलब्धी हासिल भएको छ । देवचुली नगरपालिका २०७१ जेठ ११ मा पूर्ण खोप रजहर २०७१ मा पूर्ण खोप र २०७१ फागुन १४ मा नवलपरासी नै पूर्ण खोप घोषणा भएको छ । हाल नगरपालिकालाई पूर्ण खोप सुनिश्चितता घोषणा समेत गरिएको छ ।

२५. संस्थागत संरक्षणमा रहेका बालबालिका :

विद्यालय	बालबालिका संख्या	कैफियत
जनज्योती नमूना माध्यमिक विद्यालय	२१	सुस्त श्रवण
पशुपति साङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.	७३	
बैद्विक कर्मकाण्ड गुरुकुल पाठशाला	२८	

२६. एच आई भि. सम्बन्धि विवरण :

	HIV संक्रमित बालिका	HIV संक्रमित बालक	HIV प्रभावित बालिका	HIV प्रभावित बालिका	प्रोफोलाइसिस बाट ARV लि(एको
वडा नं. १- १७	२	३	७	९	नभएको
स्रोत लुम्बिनी प्लस , नवलपरासी					

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण, देवचुली नगरपालिका

शिक्षा शाखा, देवचुली

ईलाका प्रहरी कार्यालय, कावासोती

लुम्बिनी प्लस, कावासोती

देवचुली न.पा. भित्रका स्वास्थ्य संस्था

पारालिगल, पारागमन, बालसञ्जाल

बालमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरु

व्यावसायिक कृषि, पर्यटन र पूर्वाधार ! बालमैत्री देवचुली बस्न योग्य शहर !!

बाल अधिकारको संरक्षण गरौं । बालमैत्री अभियानमा सहभागी बनौं ।

आजका बालबालिकाले नै भोलि समाजको नेतृत्व गर्ने, समृद्ध समाज निर्माणमा सहयोग गर्ने भएको हुँदा बालबालिकाको अधिकार सुनिश्चित गर्दै उनीहरूलाई आवश्यक सेवा र गुणस्तरमा सुधार गरी वर्तमानका साभेदारको रूपमा स्थापित गर्दै भविष्यमा सक्षम नागरिक बनाउनका लागि देवचुली नगर पालिकाले यस नगरलाई निकट भविष्यमै बालमैत्री घोषणा गर्ने तयारी गरिरहेको छ ।

बालमैत्री नगर निर्माण कार्य केवल नगरपालिका कार्यालयको पहलबाट मात्र सम्भव नहुने हुँदा यस नगर अन्तर्गतका सम्पूर्ण घरपरिवार, जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक दल, विद्यालय, शिक्षक शिक्षिका बालबालिका, बालक्लब, स्वास्थ्य संस्था लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको संयुक्त प्रयासबाट मात्र सम्भव हुन्छ ।

यस नगरलाई बालमैत्री घोषणा गर्न र घोषणालाई दिगो बनाउन विशेष गरी निम्न

कुरामा ध्यान पुऱ्याई दिनु हुन सम्बन्धित सबैमा अनुरोध छ ।

१. गर्भवती आमाले नियमित स्वास्थ्य जाँच गराऔं र अस्पतालमै गई सुत्केरी गराऔं ।
२. आमाको गर्भमा रहे देखि जन्मेको २ वर्ष सम्मको अवधिमा बालबालिकाको मस्तिष्क ८० प्रतिशत विकास हुने हुँदा उक्त समयमा आमा र बच्चाको स्वास्थ्यमा विशेष ध्यान दिऔं ।
३. बालबालिका जन्मिएको ३५ दिन भित्र अनिवार्य जन्मदर्ता गराऔं ।
४. बच्चा जन्मेको ६ महिनासम्म आमाको दुध मात्रै खुवाऔं ।
५. तीन वर्ष उमेर पूरा भएपछि छोराछोरीलाई अनिवार्य बाल विकास केन्द्र/विद्यालय पठाऔं ।
६. बालबालिकालाई पूर्ण खोप लगाऔं ।
७. खाना खानु अघि, शौचालयको प्रयोग पछि र बच्चाको दिसा धोएपछि अनिवार्य साबुन पानीले हात धुने बानी बसालौं, रोगबाट बचौं ।
८. विद्यालय र घरपरिवारमा बालबालिकालाई बालमैत्री व्यवहार गरौं ।
९. घरपरिवारमा भगडा र बालबालिकालाई कुटपिट नगरौं ।
१०. परिवार र विद्यालयमा बालबालिका सम्बन्धी निर्णय गर्दा उनीहरूलाई समेत सहभागी गराऔं ।
११. बालबालिकालाई सुर्ती, चुरोट, रक्सी एवं अन्य कुलत र दुर्व्यसनबाट टाढा राखौं ।
१२. बालबालिका समस्या होइनन्, उनीहरू वर्तमान र भविष्यमा समस्या समाधानका स्रोत हुन् भन्ने बुझौं ।
१३. बालबालिकालाई सम्मान गरौं ।
१४. बालविवाह नगरौं, नगराऔं, बालश्रम नगराऔं ।
१५. घरबाट नै किशोरी तथा महिलाहरूमा हुने हिंसा न्यूनिकरणको लागि प्रतिबद्धता जाहेर गरौं ।
१६. पोषणयुक्त खानेकुरा खाऔं, स्वस्थ र निरोगी बनौं ।

देवचुली नगरपालिका
प्रगतिनगर, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)